

EEN BIJZONDERE KAART VAN DE BEER

ED BUIJSMAN & FRANS BEEKMAN

Ed Buijsman & Frans Beekman
Een bijzondere kaart van De Beer
Mededelingenreeks Natuurmonument De Beer 19
Januari 2021 © Tinsentiep, Houten

De *Mededelingenreeks Natuurmonument De Beer*
beoogt informatie over het voormalige natuurmonument
De Beer toegankelijk te maken.
De uitgaven zijn ook beschikbaar via de website
overnatuurmonumentdebeer.inzichten.nl.

Foto voorpagina

Fragment van de kaart van Jan Joost ter Pelkwijk

Correspondentieadres

Bovencamp 57
3992 RX Houten
030 6373498
natuurmonumentdebeer@inzichten.nl

Deze uitgave of delen eruit mogen vrijelijk worden verspreid
en vermenigvuldigd op voorwaarde dat te allen tijde duidelijk
is welke de herkomst van de informatie is.

Deze publicatie is opgedragen aan
Roald Kooijmans (1938-2019)
die zo nauwgezet de erfenis van
zijn vader heeft beheerd.

INHOUD

Voorwoord 1

Jan Joost ter Pelkwijk op De Beer 3

Over de kaart 7

De kaart in detail 11

Literatuur 51

Personenregister 52

Dankbetuiging 52

VOORWOORD

Op 29 mei 2007 was ik voor de eerste keer op bezoek bij Janny en Roald Kooijmans. Roald was de zoon van Frans Kooijmans ('Kooy'; 1907–1996) uit diens eerste huwelijk.¹ Frans Kooijmans mag met recht dé fotograaf van De Beer worden genoemd. Op dat moment verkeerde het boek over de geschiedenis van natuurmonument De Beer in de afrondende, druktechnische fase. Het zou in september van datzelfde jaar verschijnen. Dat betekende echter geenszins dat het onderzoek naar de geschiedenis van het beroemde natuurmonument was beëindigd. Ik zou ermee bezig blijven, indachtig het motto: 'Geschiedenis is nooit af.'

Het boek 'Het Vogeleiland' uit 1930 gaat over De Beer. Het is een enthousiaste en uitgebreide beschrijving van het natuurgebied dat toen nog redelijk ongerept was. Een van de auteurs van het boek was Frans Kooijmans.² Hij had niet meegeschreven aan de tekst maar hij had wel de nodige foto's geleverd. In mijn onderzoek naar de geschiedenis van De Beer had ik al ontdekt dat Frans Kooijmans een van de belangrijkste chroniqueurs van De Beer was geweest, althans op fotografisch gebied. Een bezoek aan Roald, een zoon van Frans, zou misschien nog wat moois kunnen opleveren. Dat viel eerst tegen, hoewel Roald mij allerhartelijkst ontving en de belangstelling duidelijk op prijs stelde. Toch leverde de middag nog iets heel bijzonders op. Mijn oog viel op een bescheiden lijstje met daarin een wat donkere prent. Ik vroeg ernaar en Roald vertelde dat het om een tekening van De Beer ging. Een tekening gemaakt door Jan Joost ter Pelkwijk (1914–1942). Ik had over de tekening gelezen, onder andere door het verhaal dat Jan Pieter Strijbos (1891–1983) in 1978 in 'De Levende Natuur' erover had geschreven.³ Strijbos: 'De tekening van "Pelk" geeft een kaart van De Beer met daarin getekende, zeer persoonlijke belevenissen van Joost ter Pelkwijk en Frans Kooymans en consorten. Hieronder volgt nu een lijst met verklaringen van de bijschriften, die op de tekening voorkomen en die we te danken hebben aan Frans Kooymans. Voor insiders van veel waarde en zeker zinvol, voor degene die De Beer niet in zijn volle glorie hebben gekend mogelijk wat problematisch. Maar in elk geval een stukje historie van wat eens een onzer belangrijkste natuurmonumenten en vogelreservaten was.' En deze verloren gewaande tekening hing hier zomaar aan de muur! Ik mocht van Roald een scan van de tekening maken en zo vond de tekening zijn weg in de rijen van de De Beerliefhebbers in Nederland.

In 2013 leerde ik via Ruud Vlek Frans Beekman kennen. Ik was toen nog volop bezig met mijn onderzoek dat een aantal jaren later zou worden verwoord in het boek over de geschiedenis van het natuurmonument De Beer.⁴ Frans attendeerde mij op de kleine uitgever Matrijs in Utrecht en daar werd het boek uiteindelijk ook uitgegeven. Frans en ik hebben altijd contact gehouden.

Ed Buijsman, december 2020

¹ Frans Kooijmans had als bijnaam 'Kooy'. 'Kooy' was afgeleid van Kooymans, een schrijfwijze die Frans zelf overigens nogal eens gebruikte. Merkwaardig want de officiële naam is wel degelijk Kooijmans zoals blijkt uit de inschrijving bij het Bevolkingsregister, tegenwoordig Basisadministratie Personen.

² Van Beusekom et al. 1930. Zie voor de datering de voetnoot bij dit boek bij 'Literatuur', p. 55.

³ Strijbos, 1978.

⁴ Buijsman 2007.

JAN JOOST TER PELKWIJK OP DE BEER

Jan Joost ter Pelkwijk sneuvelde op 2 maart 1942 in de Javazee door een kanonschot van een Japans oorlogsschip. Het nieuws van zijn dood werd pas drie en een half jaar later in Nederland bekend. Joost (roepnaam) was een bewonderd lid van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (NJN) die sterk opviel door zijn enthousiasme, zijn tekentalent, zijn originaliteit en zijn veelzijdigheid. In de vele artikelen neemt Pelk – zijn NJN-naam – zijn lezers mee en deelt hij zijn enthousiasme. Zijn familie, vele NJN'ers, biologen in Leiden en ook zijn vrienden in de USA betreurden zijn overlijden. Vele bewonderaars noemden hun zoon Joost.

[Afb. 1] Jan Joost ter Pelkwijk.

Joost was na zijn doctoraalexamen in december 1939 in januari 1940 naar Amerika vertrokken om er collecties te bestuderen, colleges op de universiteit van Chicago te volgen en daar een masterthesis te schrijven. Hij verbleef er van mei tot eind oktober 1940. Eigenlijk was Joost op weg naar Suriname voor een Nederlands promotieonderzoek, maar deze kolonie werd hem sterk afgeraden vanwege de oorlogsdreiging. Hij aanvaardde daarom een baan als visserijbioloog bij het Laboratorium voor het Onderzoek der Zee in Batavia, het tegenwoordige Jakarta, en bezocht op weg daarheen aan de Amerikaanse westkust diverse visserijinstituten. In Nederlands-Indië kwam hij alsnog in de Tweede Wereldoorlog terecht.

Een eerste herinneringsartikel verscheen in 'The Chicago Naturalist' onder de titel 'Jan Joost ter Pelkwijk, Naturalist'. Het was geschreven door de ornithologe Margaret Morse Nice (1883-1974) met wie Joost onderzoek deed aan de Zanggors (*Melospiza melodia*) en bij wie hij ook enige weken had gelogeed.⁵ Nice beschrijft zijn 'boundless enthusiasm for all aspects of nature' en noemt Joost ('pronounced Yost') 'a skilled artist'. Prof. W.C. Allee van de University of Chicago schrijft over 'one of the most promising of the many excellent young people'. In dit artikel waren ook brieven met tekeningen uit Batavia afgedrukt. Het werd jaren later eveneens opgenomen in de postuum verschenen autobiografie van Nice: 'Research is a passion with me'.⁶

In 1948 volgde een charmant herinneringsboek 'Deze mooie wereld. Opstellen en tekeningen', geredigeerd en met een uitvoerige levensbeschrijving (p. 7-16) door Niko Tinbergen (1907-1988), mentor en vriend van Jan Joost ter Pelkwijk (1914-1942).⁷ Voorafgaand aan een selectie van artikelen, brieven en tekeningen, opent Niko met de woorden 'oorspronkelijke geest, rijkbegaafd, met volle teugen genietend van de schoonheid van het leven, met diepe ernst en hartstochtelijk zijn beste gaven ontplooiend, zich de wereld tot arbeidsveld makend . . .' en schrijft verder over deze 'vrijgevochten schelm' met 'zijn brede synthetische visie' en 'de slimste student van de faculteit'. Was Joost blijven leven, dan zou hij zeker net als zijn vriend Luuk Tinbergen (1915-1955) spoedig hoogleraar zijn geworden.

Na deze twee herdenkingsartikelen is het ruim een halve eeuw stil, maar dan komen er nieuwe bronnen beschikbaar. Aan de Heimans en Thijssse Stichting in Amsterdam werd in november 2003 een koffer met inhoud gelegateerd door de oudste zuster van Jan Joost, Lies Gorter-Ter Pelkwijk (1911-2003). In deze 'Fundgrube' zitten natuurdagboeken, brieven, manuscripten, foto's, overdrukken, dictaten, honderden tekeningen en scripties van Joost. Het legaat is inmiddels geïnventariseerd en voor onderzoek toegankelijk in de Bijzondere Collecties Universiteitsbibliotheek van de Universiteit van Amsterdam. Bij het opschonen van de bibliotheek van het Zoölogisch Laboratorium van de Rijksuniversiteit Utrecht omstreeks 1970 werden twee delen 'De vogels van Guyana' van F.P. en A.P. Penard van vernietiging

⁵ Vol. 9, 1946, p. 26-35.

⁶ Ontario, 1979, p. 220-232.

⁷ Amsterdam, 1948, 111 p.

gered en in 2006 overgedragen aan de Heimans en Thijssse Stichting.⁸ In deze boeken zitten 71 bladen met ruim 350 tekeningen in (kleur)potlood en staan meer dan honderd tekeningen in inkt van Surinaamse vogels. Dit was een zelfgemaakte vogelgids van Jan Joost ter Pelkwijk. Ook die boeken bevinden zich thans in bovengenoemd archief.⁹

Dankzij de natuurdagboeken kunnen de tochten naar het vogeleiland De Beer worden gevolgd. We komen daarbij vooral tegen: de bekende fotograaf Frans Kooijmans (1907-1997), de broers Niko en Luuk Tinbergen, Martin Rutten (1910-1970) en Rein de Wit (1915- ??).¹⁰ De data van deze bezoeken kunnen worden gecontroleerd met het dagboek van 'Kooy', uitgegeven door zijn zoon Roald in 2010. In 1929 werden Jan Joost en Luuk lid van de NJN en kochten ze allebei een verrekijker. In 1930 verscheen het boek 'Het Vogeleiland' van 245 bladzijden, geschreven door Gerrit van Beusekom, Frans Kooijmans, Martin Rutten en Niko Tinbergen.¹¹ De bekende dr. Jac. P. Thijssse roemt in het voorwoord de 'jeugdige, geestdriftige natuuronderzoekers'. Niko schreef de meeste tekst en Frans maakte veel van de foto's. Het boek bood een lyrische beschrijving van het natuurgebied op de kop van Rozenburg met brede stranden, natuurlijke zeerepen, bloemrijke duinvalleien en achter een groeiende strandhaak een groot brakwatergors De Pan of Krim met krekens en een wijd slik langs de Brielsche Maas. Het was een voorbeeld van een natuurlijk, dynamisch kustecosysteem met veel soorten planten en vogels. In de nazomer en herfst was de morinelplevier er een veel gezochte trekvogel. Het boek werd verslonden door de NJN'ers. Op 26 april 1930 (en ook de volgende dagen) bezoekt Joost voor 't eerst De Beer, dat met de fiets en de veerboot op een uur afstand van Den Haag ligt. In februari 1931 trekt Pelk er vijf keer op uit met Kooy. Soms steken ze met een vouwboot de Nieuwe Waterweg over. Van 6 tot 10 april in de paasvakantie kamperen Joost, Martin, Rein en Luuk op De Beer. Eind april zijn Joost en Frans er diverse dagen. In de nazomer van 29 augustus tot 6 september verblijft Joost weer op De Beer op 'morinellenjacht'. De twee weken in april en september van dat jaar moeten een onuitwisbaar indruk hebben gemaakt. In dit topjaar 1931 was Joost bij elkaar geteld meer dan drie weken op De Beer. Hij bezocht dat jaar ook de eilanden Schouwen, Texel en natuurlijk een zomerkamp van de NJN.

[Afb. 2] Driemaal Pelk op De Beer. *Links* Pelk denkt misschien: 'Je weet maar nooit.' *Midden* Samen met Rein de Wit (rechts), sjouwend met materiaal voor een schuilhut. *Rechts* Samen met Luuk Tinbergen (links). Alle foto's waarschijnlijk eind jaren twintig en gemaakt door Frans Kooijmans, collectie Roald Kooijmans.

⁸ Deel I 1908, uitgave weduwe F.P. Penard, Paramaribo; deel II 1910, uitgever M. Nijhoff, Den Haag. Frederik Paul Penard (1876-1909) en Arthur Philip Penard (1880-1932).

⁹ Beekman & Renaud 2014.

¹⁰ Het geboortjaar is ontleend aan de Oude Sokkenlijst van de NJN. De Wit is geoloog geworden en werkte bij een Landbouw-proefstation in Groningen. Verdere gegevens ontbreken.

¹¹ Van Beusekom et al. 1930. Gerrit van Beusekom (1906-1984), studeerde biologie, leraar, later rector. Hij schreef in 'Het Vogeleiland' negen hoofdstukken, waarvan twee samen met Niko Tinbergen. Hij leverde 30 foto's voor het boek. Frans Kooijmans droeg bij met 14 foto's. Martien Rutten (1910-1970), hoogleraar geologie. Zijn bijdrage bestond uit zes hoofdstukken en negen foto's. Niko Tinbergen (1907-1988), hoogleraar dierkunde droeg het meest bij: elf hoofdstukken, waarvan twee met Van Beusekom, en 38 foto's. Voor uitgebreide biografische informatie zie Voous 1995, p. 143, 315-316, 429-430 respectievelijk 495-499.

In 1932 is Joost regelmatig op De Beer, soms met zijn boezemvriend Luuk Tinbergen, maar ook met Frans Kooijmans en Rein de Wit. In maart slepen ze met aangespoeld materiaal om schuilhutten van te bouwen. Bij elkaar is Joost er minstens tien dagen. Op school loopt het leren door al deze tochten spaak. Als zoon van de gemeentesecretaris van Den Haag en de latere burgemeester van Utrecht, Gerhard Abraham Willem ter Pelkwijk (1882-1964), moest Joost in 1927 naar het gymnasium. De tweede klas doet hij twee keer en dan moet hij in 1930 naar de 6e gemeentelijke HBS in Scheveningen. Niko Tinbergen schreef dat Joost op zes verschillende scholen heeft gezeten. Dat kan niet en Joost heeft deze practical joke wellicht zelf verspreid. Later heette die school Johan de Witt HBS, waar ikzelf [FB] in de jaren vijftig leerling was. In 1933 stopten de bezoeken aan De Beer, want Joost moest nu echt blokken voor het examen. Zijn vader had beloofd dat hij na het behalen daarvan samen met Frans Kooijmans naar Groenland mocht varen om Lies en Niko Tinbergen op te halen na een jaar veldwerk in sneeuw en ijs. HBS-B met z'n exacte vakken was veel geschikter voor Jan Joost ter Pelkwijk! Na Groenland begon Joost met de studie biologie aan de Rijksuniversiteit Leiden. Hij reisde veel met de fiets en de trein door heel Nederland en naar Engeland, Mallorca, Zwitserland, Italië en de Balkan.

De indrukken van drie jaar rondsnoeren met zijn vrienden op De Beer vatte Joost samen in een schetskaart met ruim 80 kleine tekeningen deels in kleur. We zien planten, vogels, toponiemen en anekdotes. Die laatste slaan op gebeurtenissen en avonturen die Kooy en Pelk samen hadden beleefd.¹² De kaart is niet gedateerd, maar er zijn wat elementen die kunnen helpen bij de datering. Zo staan er twee pastoors op. Dit verwijst naar een voorval begin september 1931 waarbij de twee geestelijken op hun wandeling over De Beer werden verrast door het opkomende water in het Rietmoeras en daar een angstige nacht beleefden.¹³ De vogels geven ook een aanknopingspunt. Een zeearend (*Haliaeetus albicilla*) werd in december 1931 op De Beer aangetroffen door onder anderen Frans Kooijmans, Jan Joost ter Pelkwijk en Jan Pieter Strijbos.¹⁴ Zo overzomerde in 1932 een Grote Burgemeester, een meeuwensoort, *Larus hyperboreus*, op Het Breed en die is getekend. Kooijmans fotografeerde de vogel op 2 september 1932.¹⁵ Het lijkt vrij zeker een persoonlijk verjaarscadeau van Jan Joost ter Pelkwijk voor zijn vriend Frans Kooijmans op 23 september 1932. Daarmee zou de kaart van Pelk gedateerd kunnen worden op september 1932.

Deze datering wordt ondersteund, omdat op basis van deze kaart met tekeningen later een soortgelijke maar eenvoudiger kaart van De Beer gemaakt werd in het vogeldagboek van Roelof Jan Benthem (1911-2003) ter voorbereiding van zijn bezoek op 16 oktober 1932. Deze schets moet dus gemaakt zijn in september of voor of op 16 oktober 1932. Er staan dezelfde planten en dieren op, geen anekdotes, wel een voorgestelde excursieroute. Het handschrift op deze kaart is onmiskenbaar van Pelk. Blijkbaar heeft Pelk deze kaart op verzoek deze kaart geschetst in het schrift van Benthem.

¹² De schetskaart van Pelk werd door Ed Buijsman in mei 2007 ingelijst aangetroffen ten huize van Roald Kooijmans (1938-2019), de zoon van Frans Kooijmans.

¹³ Zie 'De kaart in detail' bij D3/3, p.49.

¹⁴ Zie 'De kaart in detail' bij C2/8, p.35.

¹⁵ Kooijmans schreef er in 1932 een artikel over in het 'Orgaan der Club van Nederlandsche Vogelkundigen'. Zie ook 'De kaart in detail' bij C2.

OVER DE KAART

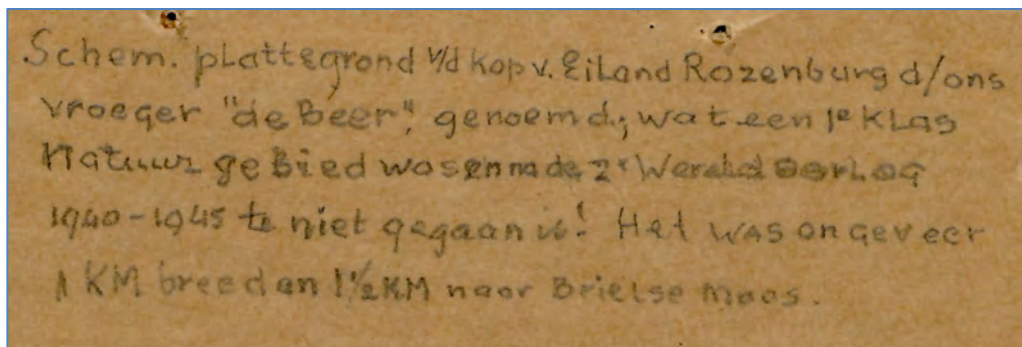
De kaart heeft een afmeting van ongeveer 15 bij 15 centimeter. De tekening zit vol met leuke, spitsvondige details en op het eerste gezicht nogal wat onbegrijpelijke mededelingen (afbeelding 3). Een aantal daarvan zijn in een brief van Frans Kooijmans aan Jan Strijbos verklaard.¹⁶ Aan de achterkant van het werk zat een soort steunkarton met daarop een aantal aantekeningen van Frans Kooijmans (afbeelding 4). De tekening geeft overigens een sterk vertekend beeld van De Beer. Zo strekte het Rietmoeras zich meer zuidelijk uit.¹⁷ Het strand liep niet naar het oosten weg, maar ging juist in richting zuidoost. De tekening heeft tekeningen en teksten die op landschapselementen duiden. Daarnaast zijn er tekeningen en teksten die meer een anekdotisch karakter hebben en veelal verwijzen naar merkwaardige en/of grappige situaties.

[Afb. 3] De kaart van De Beer van de hand van Jan Joost ter Pelkwijk. Bezit van erven R. Kooijmans, kopie Ed Buijsman.

¹⁶ Brief gedateerd 4 december 1975, twee pagina's. Kopie persoonlijk archief Frans Beekman. Strijbos heeft uit deze brief geput voor zijn artikel in 'De Levende Natuur'; zie Strijbos 1978. Aangezien de brief van Kooijmans de oorspronkelijke uitleg bevat, is, voor zover van toepassing, hiernaar in eerste instantie verwezen gevolgd door een verwijzing naar het artikel van Strijbos.

¹⁷ Op de topografische kaart Vogelplaat genoemd; zie pagina 11. Op oudere kaarten zijn ook de namen Krim en Pan te vinden.

[Afb. 4] Steunkarton aan de achterkant van de kaart van Jan Joost ter Pelkwijk van De Beer. Op deze achterkant staan een aantal aantekeningen van Frans Kooijmans, die hij na de Tweede Wereldoorlog maakte. De opmerking 'te niet gegaan' over het verlies van De Beer is zeker juist. Het De Beer van voor de oorlog is inderdaad niet vergelijkbaar met het De Beer van na de oorlog. De fortificaties die de Duitse bezetter in de oorlog op De Beer bouwde, de infrastructuur die ze aanlegden, en de Vogelplaat die werd ingepolderd, waren hiervoor verantwoordelijk. Voor de achtergronden hiervan zie het boek over de geschiedenis van natuurmonument De Beer.¹⁸ Fraai is ook de opmerking van Kooijmans '1e klas natuur' mogelijk naar analogie van de opmerking 'een eerste klas landschap' van Thijsse.¹⁹

De kaart heeft duidelijk als inspiratie gediend voor de schets van Jan Joost in het dagboek van Roelof Jan Benthem (1911-2003; afbeelding 5). Verder zijn ter oriëntatie opgenomen De Beer op de topografische kaart 37A uit 1938 (afbeelding 6) en de tekening van De Beer uit 1927 door Gerard Tijmstra (afbeelding 7).²⁰

[Afb. 5] Schetskaart van De Beer, gemaakt door Ter Pelkwijk, uit het dagboek van Roelof Jan Benthem. Fotokopie van het origineel ter beschikking gesteld door Wim Benthem.²¹ Zie ook pagina 9, laatste alinea.

¹⁸ Buijsman 2007, met name pp. 47-71.

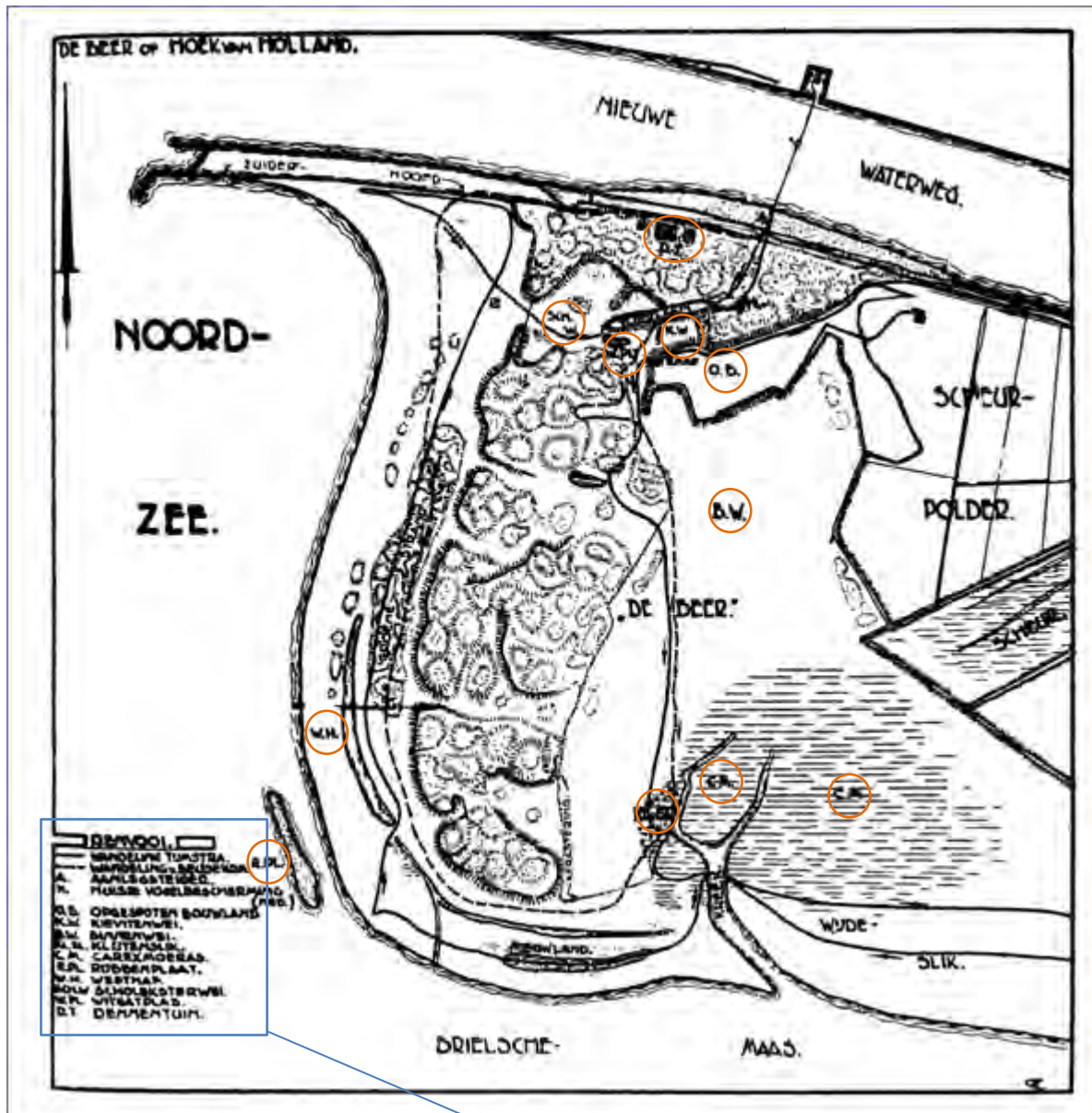
¹⁹ Van Beusekom *et al.* 1930, p. 9.

²⁰ Tijmstra 1927, p. 307.

²¹ Stadsarchief Amsterdam, Archief Vogelwerkgroep Amsterdam, toegangsnummer SAA 30733, doos 8 map 4: R.J. Benthem (1911-2003), Excursieverslagen 1926-1936. Met dank aan Ruud Vlek voor deze informatie.

[Afb. 6] Natuurmonument De Beer op de topografische kaart 37A van 1938. Een vierkant op de kaart meet 1 × 1 kilometer.

[Afb. 7] Tekening van De Beer bij het artikel van Tijmstra in 'De Levende Natuur' in 1927.²² De tekening is interessant, omdat hij uit dezelfde periode stamt als de kaart van Pelk. De kaart vermeldt ook een aantal karakteristieke punten. Daarom is het renvooi ter verduidelijking vergroot afgebeeld. Er staat een tocht op de kaart aangegeven met 'Wandeling v. Beusekom'. De betekenis hiervan is waarschijnlijk de publicatie van Van Beusekom waarin hij een plantenwandeling over De Beer beschrijft.²³ Bij de kaart is geen schaal gegeven. Voor de afmetingen: het strand van De Beer heeft in een lengte van ruim vier kilometer. Zie ook afbeelding 6.

RENVOOI.	
---	WANDELING TIJNSTRA.
---	WANDELING v. BEUSEKOM. R.D.
A.	AANLEGSTEIGER.
H.	HUIJSE VOGELBESCHERMING (H.B.)
O.B.	OPGESPOTEN BOUWLAND
K.W.	KIEVITEWEL.
B.W.	BIVERTWEL.
S.M.	KLUITENSLIK.
C.M.	CAREXMOERAS.
R.P.	ROBBERPLAAT.
W.H.	WESTHAF.
S.M.	SCHOLEKSTERWEL.
W.P.	WITGATPLAS.
D.T.	DENNENTUIN.

²² Tijmstra 1927, p. 307.

²³ Van Beusekom 1928.

DE KAART IN DETAIL

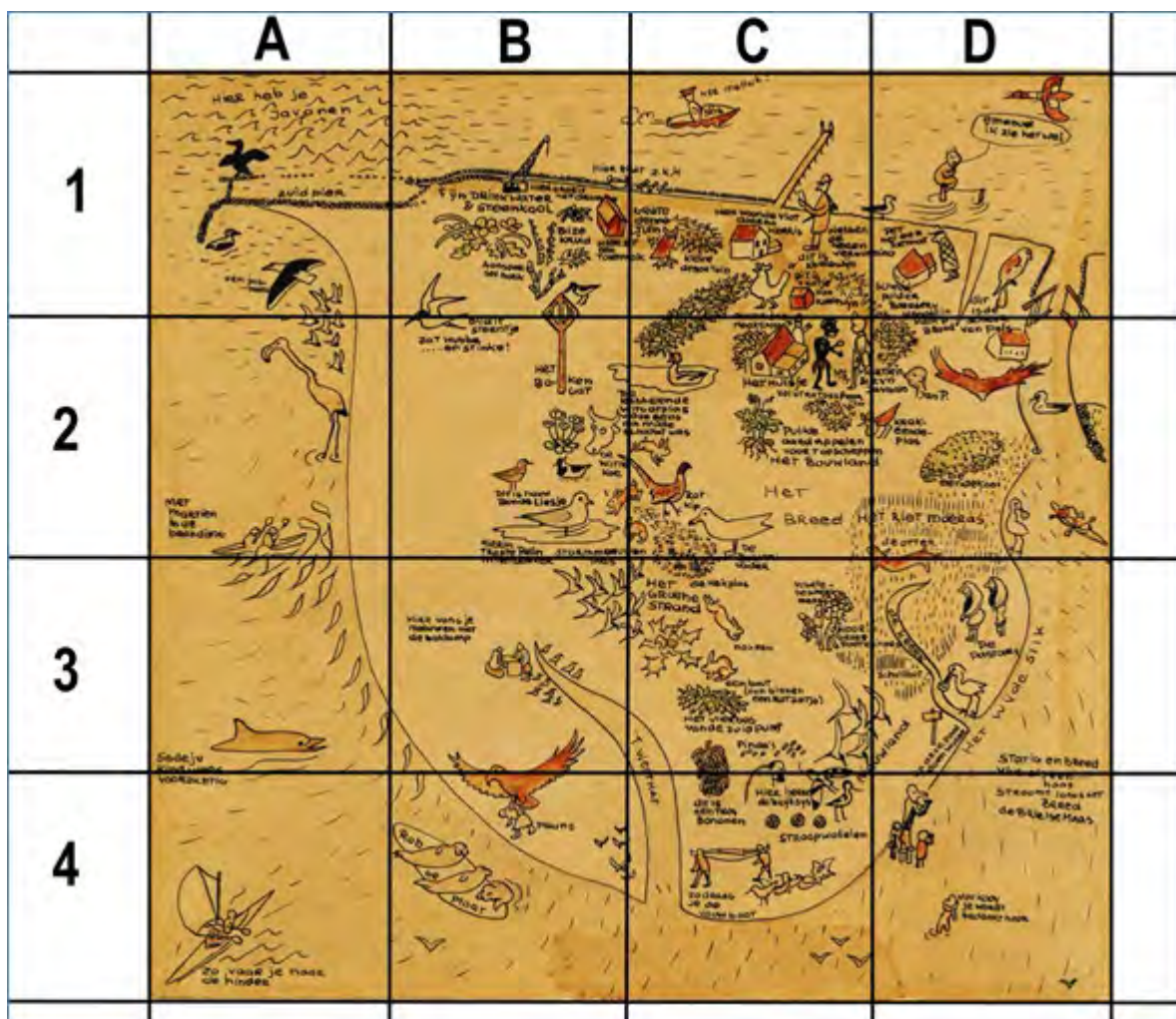
De kaart van Ter Pelkwijk bevat een groot aantal teksten en tekeningetjes. We telden er ruim tachtig. Omwille van de overzichtelijkheid is de kaart in zestien segmenten verdeeld. Deze segmenten met de daarop voorkomende elementen worden afzonderlijk besproken in verticale volgorde, dus A1, A2, enzovoorts.

Bij de beschrijvingen van de elementen op de kaart is de volgende notatie gebruikt:

= *Uitspraak* = : Uitspraken die mensen, voornamelijk Pelk, hebben gedaan.

< *Geen uitspraak* > : Andere teksten op de kaart.

★ *Niet benoemd* ★ : Onderdelen van de kaart die niet zijn benoemd.

[Afb. 8] De kaart van Ter Pelkwijk verdeeld in zestien segmenten.

A1

1.

2.

3.

4.

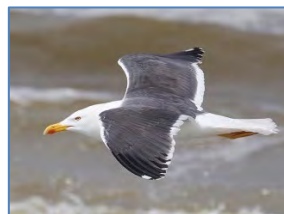
5.

[Afb. 9] Fragment van de topografische kaart 37A uit 1938.

[Afb. 10] Eidereenden. Tekening uit 'Het Vogeleiland' met de volgende tekst over eiders: 'Als we nu den pier overgaan, dobberen er in den Waterweg een troep groote, donkere eenden met vreemd gevormde koppen. Dat vreemde zit hem hierin, dat het voorhoofd en de bovenkant van den snavel een rechte lijn vormen, zonder inbochting bij den snavelwortel.'²⁴

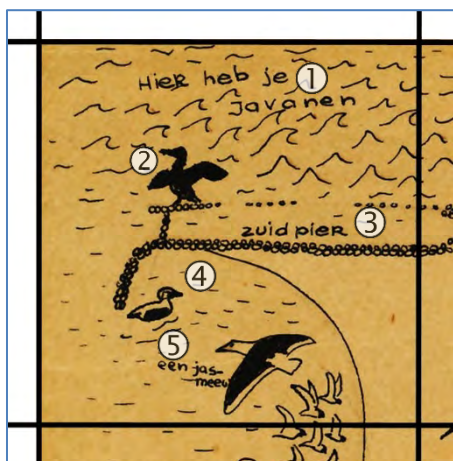

[Afb. 11] Een Kleine Mantelmeeuw. Foto Jan de Jong op Waarneming.nl.

[Afb. 12] Gerard Tijmstra (1887-1945), voormalig militair, later leraar in Den Haag, april 1927. Tijmstra verzamelde een groep jongeren om zich heen om veldornithologische waarnemingen te doen. Hieronder bevonden zich onder andere de vier auteurs van 'Het Vogeleiland' en Jan Joost ter Pelkwijk. Dit werd de 'Club van Haagse Trekwaarnemers' genoemd. Vaak ging de 'club' naar De Beer. Waarnemingen van de 'club' werden gepubliceerd in 'De Levende Natuur'. Foto Frans Kooijmans, collectie Roald Kooijmans.

²⁴ Van Beusekom et al. 1930, p. 57.

A1

1. = *Hier heb je Javanen* = Kooijmans: 'Dit waren vrij hoge golven in de monding van de Nieuwe Waterweg.'²⁵ Welke de relatie is tussen hoge golven en 'Javanen' is niet duidelijk.

2. ★ *Vogel* ★ Dit is onmiskenbaar een aalscholver (*Phalacrocorax carbo*). De eerste beschrijving van de aalscholver op De Beer is van Wigman in 1915.²⁶ In 'Het Vogeleiland' staat een beschrijving die op de tekening van toepassing is: '[...] op de boei zit een aalscholver met ingetrokken nek te rusten.' En: 'Langs de waterlijn staat een troepje aalscholvers, doodstil en rechtop, één ervan vertoont juist die mooie houding waarin deze dieren zich laten opdrogen in de zon.'²⁷

3. < *Zuidpier* >. Dit heette officieel de Zuiddam, zo blijkt uit de topografische kaart van dit gebied van 1938. De tekening van Pelk is geheel overeenkomstig de topografische kaart, dus met de kromming inclusief het Zuiderhoofd en de Lage Dam, op de tekening met

4. ★ *Vogel* ★ Dit is een eider (*Somateria mollissima*). Van Oordt was in 1913 de eerste die de vogel voor De Beer beschreef. Van Oordt: '[...] ik kon nu dichterbij naderen en door den kijker aan de karakteristieke kop met 't rechte voorhoofd zien, dat het eidereenden waren. Hieraan viel niet meer te twijfelen toen ik verder af nog twintig exemplaren waarnam, waarbij ook bontgekleurde exemplaren.'²⁸ In 'Het Vogeleiland': 'Altijd een troep, tot 40 exemplaren sterk, aan den mond van den Waterweg.'²⁹

5. = *een jasmeeuw* = Een woordgrap waarmee Ter Pelkwijk mogelijk de Kleine Mantelmeeuw (*Larus fuscus*) bedoelde. De vogel in de vlucht is natuurgetrouw afgebeeld (zie ook foto). Tijmstra was de eerste die in een publicatie uit 1927 aan deze vogel aandacht besteedde: 'Jarenlang trokken we steeds vanaf den steiger direct het duinenterrein in of liepen langs den oever stroomafwaarts naar het Zuiderhoofd, maar den laatsten tijd verzuim ik nooit een half uurtje stroom-op te lopen en vind daar dan altijd de meeuw der meeuwen, voor mij de meest volmaakte combinatie van slanke elegance en strakbelijnde kracht, de kleine mantelmeeuw.'³⁰

²⁵ Uit de brief van 4 december 1975 van Frans Kooijmans aan Jan Strijbos [In het vervolg kortweg 'de brief van Kooijmans aan Strijbos']. Zie ook Strijbos 1978, p. 6.

²⁶ Wigman 1915, p. 95.

²⁷ Van Beusekom et al. 1930, p. 28 respectievelijk 121.

²⁸ Van Oordt 1913, p. 148.

²⁹ Van Beusekom et al. 1930, p. 223.

³⁰ Tijmstra 1927, p. 306.

A2

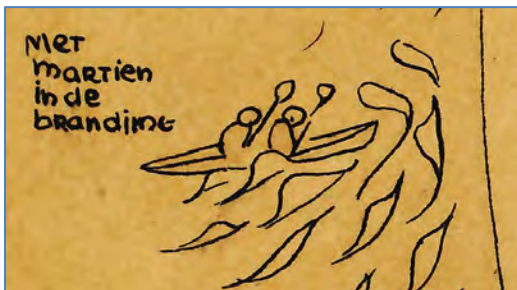
1.

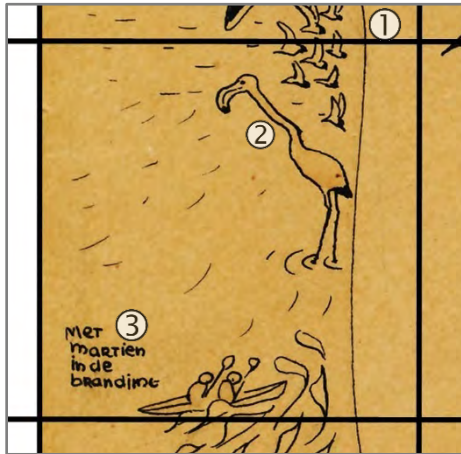
2.

3.

[Afb. 13] Frans Kooijmans in zijn vouwboot, waarschijnlijk in de nabijheid van De Beer. Achter op de foto staat namelijk 'Kooy te H. van Holland'. Het is niet bekend wie de foto heeft gemaakt en wanneer. Mogelijk was het Niko Tinbergen, want die fotografeerde Kooijmans regelmatig als ze samen op pad waren. Foto collectie Roald Kooijmans.

A2

1. ★ *Vogels* ★ Dit troepje vogels zou mogelijk een vlucht paarse strandlopers (*Calidris maritima*) of een vlucht steenlopers (*Arenaria interpres*) kunnen zijn. Zie ook de aantekeningen op de schetskaart uit het dagboek van Benthem.³¹
2. ★ *Vogel* ★ Een flamingo (*Phoenicopterus roseus*). In het tijdschrift *Ardea* uit 1929: '[...] en dat er begin September 1929 een schuw exemplaar gezien werd te Hoek van Holland.'³²
3. = *Met Martien in de branding* = Strijbos: 'Martien Rutten vond er niets aan en wilde terug.'³³ Kooijmans was in het bezit van een vouwboot waarmee hij zelfs op de Nieuwe Waterweg voer (zie afbeelding).

[Afb. 14] Frans Kooijmans had dankzij bemiddeling van Gerard Tijmstra al sinds 1926 een vergunning om De Beer zonder begeleiding van een bewaker te bezoeken.³⁴

In de tweede helft van de jaren twintig waren er klachten over 'imitatie-natuurlijkhebbers' op De Beer. Jan de Reus schreef in *De Levende Natuur* onder de kop onder andere: 'Zondag bezochten we met eenige jongelui uit Rotterdam „De Beer“. We hebben hier kennis gemaakt met een niet denkbeeldig gevaar, dat de broedkolonie's bedreigt, n.l. het gevaar van te overvloedige belangstelling Volgens het zeggen der wakers loopt het aantal bezoekers wekelijks ver over de honderden. Deze massa's van dikwijls geheel onkundige imitatie-natuurlijkhebbers zijn hier gedurig bezig de verwoesting van broedplaatsen en broedsels te bevorderen. De bewakers staan hiertegen machteloos.'³⁵ Vergunning collectie Roald Kooijmans.

³¹ Zie ook de schetskaart, afbeelding 5. Schlegel beschreef de paarse strandloper voor 'den Hoek van Holland' al in 1860; zie Schlegel 1860, p. 240.

³² Anonymus 1929, p. 187. Met dank aan Ruud Vlek die ons op het artikel wees.

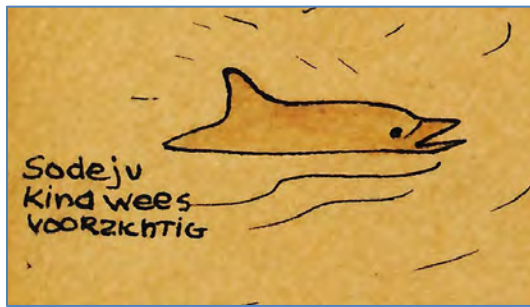
³³ Strijbos 1978, p. 8.

³⁴ Kooymans 1984, p. 158.

³⁵ De Reus 1928.

A3

1.

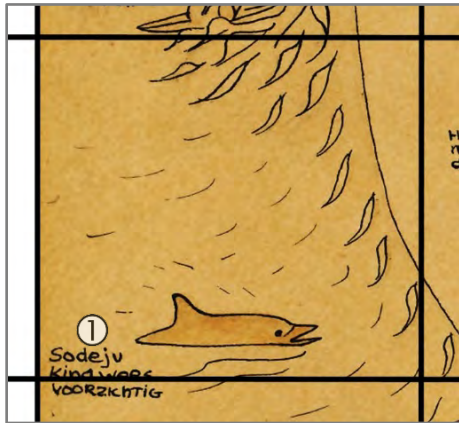

A4

1.

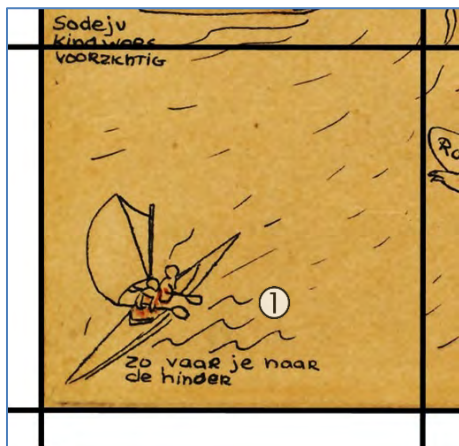

[Afb. 15] Foto van een broedende kluut. Een van de foto's die Strijbos op de Hinder- (ribben) maakte in juni 1931. Collectie Nederlands Fotomuseum.

A3

1. = *Sodeju kind wees voorzichtig* = De tekening toont een bruinvis. Kooijmans: 'Uitspraak van een Scheveningse vrouw, wier kind bijna uit de tram viel.'³⁶ Het betrof de (open) tram naar Scheveningen. Pelk gebruikte deze tekst in andere situaties.

A4

1. = *zo vaar je naar de hinder* = De Hinder was een zandplaat in de monding van het Haringvliet.³⁷ Strijbos: 'Schipper Slis had ons verteld van een onbewoond eiland, ver uit de kust van Voorne. Wij hielden ons plan geheim voor de leden van de Haagse club en op een zonnige dag in juni van het jaar 1931 verlieten wij de haven van Hoek van Holland om na enige uren te landen op het onbekende eiland. De gehele dag besteedden wij aan de inventarisatie en aan het fotograferen van de daar broedende vogels. Wij ontdekten er nesten van Kluten, van Visdiefjes en Strandplevieren en ook het nest van een Zilvermeeuw.'

Dat een dergelijke ontdekkingsstocht in ons dicht bevolkte landje nog mogelijk was, had niemand van ons voor mogelijk gehouden. Later bleek dat ons geheim toch was uitgelekt en de dag nadat wij er heen waren geweest, maakten ook Joost ter Pelkwijk en Frans Kooymans een tocht naar de Hinderribben, zoals onze zandplaat officieel op de zeekaarten heet.³⁸ Het lijkt echter onwaarschijnlijk dat Kooy en Pelk in de vouwboot ook naar de Hinderribben zijn gevaren. De Hinderribben liggen voor de kust van Voorne in de monding van het Haringvliet. Mogelijk zijn Kooy en Pelk op de Westplaat beland, die in het Brielsche Gat ligt.³⁹

[Afb. 16] Frans Kooijmans in zijn (tweepersoons) vouwboot met gehesen zeil. Achter op de foto staat geschreven: 'Kooy als een "prins" in z'n kano te Hoek v. Holland, "Nieuwe Waterweg" ± 1930.' Op 25 maart 1932 staat in de agenda van Frans Kooijmans: 'Met kano Waterweg uit tot buiten pieren'. De foto is mogelijk gemaakt door Niko Tibergeren. Foto collectie Roald Kooijmans.

³⁶ Uit de brief van Kooijmans aan Strijbos; zie ook Strijbos 1978, p. 8.

³⁷ Op topografische kaarten ook wel Hinderribben of kortweg Ribben.

³⁸ Strijbos 1978, p. 4.

³⁹ Kooijmans maakt in zijn agenda's geen enkele opmerking over deze reis. Iets dat men gezien het avontuurlijke karakter toch wel zou hebben verwacht.

B1

1.

2.

3.

4.

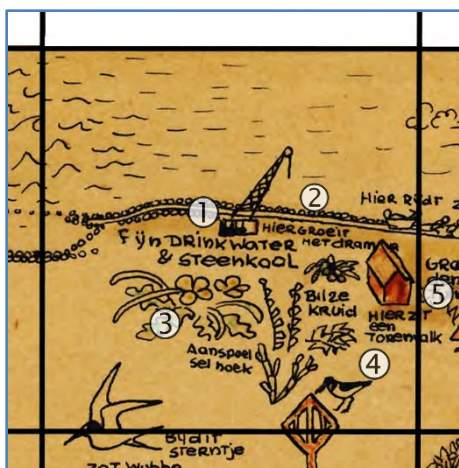

5.

[Afb. 17] De Scholekster was een van de vogels die in de Aanspoelselhoek broedde. De foto laat een nest zien van deze vogel uit 'Het Vogel-eiland', gefotografeerd door Niko Tinbergen.⁴⁰

⁴⁰ Van Beusekom et al. 1930, tegenover p. 44.

B1

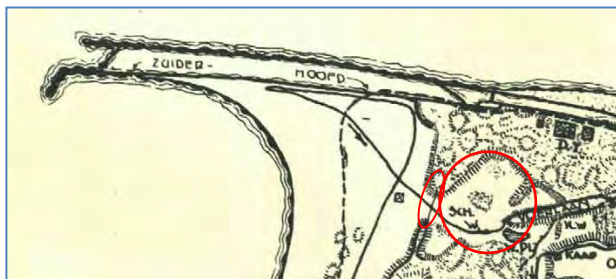
1. = *Fijn drinkwater & steenkool* = Kooijmans: 'Voor de verwarming van het huisje van vogelbescherming zochten we meestal steenkool op het strand bij de aanspoelhoek. Maar vlugger was je klaar wanneer je een emmer vulde bij de kranen van het onderhoud van de zuidpier. Ook was daar goed drinkwater voorhanden.'⁴¹ Het ging om een stoomkraan dus was er zoet water nodig.

2. = *Hier groeit het drama* = Kooijmans: 'Dit slaat op Pijlkruidkers (*Lepidium draba*) die daar groeide. Jan Bouma had het altijd over het Lepidium-drama.'⁴² Daaronder staat nog een tekeningetje van het Bilzekruid (*Hyoscyamus niger*).

3. < *Aanspoelselhoek* > De Aanspoelselhoek lag aan de noordkant van het strand. Dit deel lag in de luwte van de kilometerslange Zuid(er)pier. Het was daarom een verzamelplaats van alles en nog wat dat uit zee kwam aandrijven, 'aanspoelsel' dus. Het was ook een zeer voedselrijk gebied met de daarbij behorende vegetatie.

Kooijmans: 'Waar o.a. de Gele hoornpapaver en het Bilzenkruid voorkwamen. De dwergstern-kolonie lag er vlakbij. Er waren daar ook steeds Bontbekplevieren en Strandplevieren.'⁴³ Op de tekening staat ook nog zeekraal afgebeeld (zie links bij 13). De auteurs van het boek 'Het Vogeleiland' hadden de naam voor dit deel van De Beer zelf bedacht: '[...] een opeenstapeling van allerlei aangespoelden rommel, die ons den leelijken naam "aanspoelselhoek" deed invoeren.'⁴⁴

4. ★ *Vogel* ★ Dit is duidelijk een scholekster (*Haematopus ostralegus*). De auteurs van 'Het Vogeleiland' gaven de grasvlakte bij het Bakengat de naam 'Scholeksterwei'.

[Afb. 18] Detail van de kaart van De Beer uit een publicatie van Tijmstra uit 1927.⁴⁵ 'Sch.W.' = Scholeksterwei. De zwarte pijl in de ellips geeft het baken aan bij het Bakengat.

5. = *Hier zit een torenvalk* = In 'Het Vogeleiland' is sprake van een torenvalk (*Falco tinnunculus*) in de nabijgelegen 'dennentuin' (zie voor dit laatste C1): 'Plotseling vliegen alle dwergsterns op en de jongen drukken zich plat op den grond. Angstig alarmeerend vliegt de heele kolonie rond, om een roodbruinen vogel heen, die klapwiekend stilstaat in de lucht, de oogen op het strand gericht. 't Is een torenvalk, een klein soort roofvogel, die in den "dennentuin" vijf jongen heeft groot te brengen, en nu op jacht is.'⁴⁶

⁴¹ Uit de brief van Kooijmans aan Strijbos; zie ook Strijbos 1978, p. 8.

⁴² Uit de brief van Kooijmans aan Strijbos; zie ook Strijbos 1978, p. 7. Zie ook Van Beusekom et al. 1930, p. 128.

⁴³ Uit de brief van Kooijmans aan Strijbos; zie ook Strijbos 1978, p. 7.

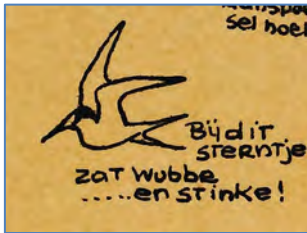
⁴⁴ Van Beusekom et al. 1930, p. 31.

⁴⁵ Tijmstra 1927, p.307.

⁴⁶ Van Beusekom et al. 1930, p.77.

B2

1.

2.

3.

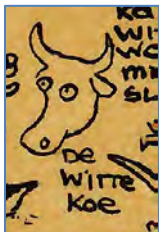
4.

5.

6.

7.

[Afb. 19] Zicht op het Bakengat, linksachter. Daar is ook vaag nog de paal met het waarschuwingsteken te zien. De vlakte op de voorgrond werd door de auteurs van 'Het Vogeleiland' de Scholeksterwei gedoopt. Zie ook bij afbeelding 19. Fotograaf onbekend, collectie EB.

[Afb. 20] Jan Joost ter Pelkwijk bij morinelplevieren op Het Groene Strand, 4 september 1929. Fotograaf óf Frans Kooijmans óf Niko Tinbergen óf Martien Rutten. Zij waren - met anderen - op De Beer voor de morinelplevieren.⁴⁷

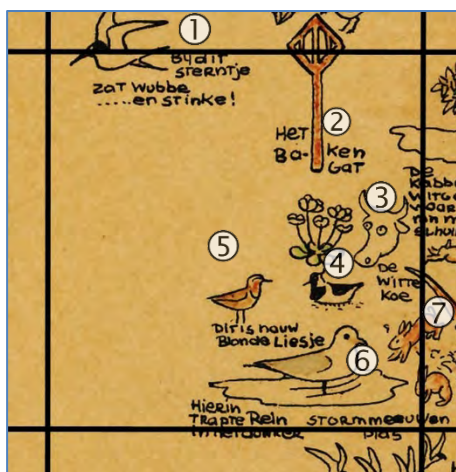
[Afb. 21] Ook op de papieren omslag van het boek 'Het Vogeleiland' staat het Bakengat afgebeeld. De tekening is gemaakt door G.J. Palthe.

Afb. 22] Parnassia op De Beer. Foto Niko Tinbergen; uit 'Het Vogeleiland'.⁴⁸

⁴⁷ Ruud Vlek attendeerde de auteurs op de website waarneming.nl waar de datum is te vinden.

⁴⁸ Van Beusekom et al. 1930, tegenover p. 128.

B2

1. = *Bij dit sterntje zat Wubbe. . . en stinke* = Kooijmans: 'Jan Ebbinge Wubbe (bioloog, waar Pelk niet veel mee op had) zat bij de Dwergsters in een schuilhut waarachter Pelk iets had gedeponerd, dat bar stonk.'⁴⁹
2. < *Het Bakengat* > Dit was een gat in de zeereep waar een paal met een waarschuwingsteken stond.
3. < *De witte koe* > Kooijmans: 'In 't Breed liep een bijna geheel witte koe. Ze zeiden dat Dick van Sijn (N.J.N.-er die ook veel op De Beer kwam en hoog-blond was) de zoon was van deze witte koe.'⁵⁰
4. ★ *Plant en vogel* ★ Parnassia (*Parnassia palustris*) en kievit (*Vanellus vanellus*). Uit 'Het Vogeleiland': 'De

Kievitenwei is al een prachtig begin, die moet nu in Augustus en September eigenlijk Parnassiawei heeten, want het heele sappige graslandje is bedekt met rijke pollen van die teere, roomig-witte bloemen op ranke stengels.'

5. = *Dat is nouw Blonde Liesje* =⁵¹ Kooijmans: 'Een bijzonder licht gekleurde Morinelplevier kreeg deze naam.'⁵² Waarschijnlijk wordt hier (ook) verwezen naar Lies Rutten, de vriendin (en latere vrouw) van Niko Tinbergen.

6. = *Stormmeeuwenplas. Hierin trapt Rein de Wit in het donker* = Kooijmans: 'Bij zwaarbewolkte hemel en harde wind trokken we 's avonds naar het strand om met sterke lampen slapende meeuwen te vangen en te ringen. Rein de Wit liep in de plas en viel.'⁵³ De stormmeeuw (*Larus canus*) broedde in kleine aantallen op De Beer.⁵⁴ Uit 'Het Vogeleiland': 'Dat is de stormmeeuw! Meteen zien we den vogel zelf een meter of vijftien ver neerstrijken, links voor ons op een heuveltje, hij kijkt even rond en vliegt weer op om een oogenblik later een paar meter rechts achter het nest neer te komen. Nu staat hij daar hoog opgericht ons met één oog op te nemen. Wat een schitterend dier.'⁵⁵

7. ★ *Konijnen* ★ Konijnen vormden een ware plaag op De Beer. De Graaf besteedde er in 1934 aandacht aan in een artikel in 'De Levende Natuur'.⁵⁶ Ook Thijssse schreef erover in het Verkade-album 'Onze groote rivieren': 'Zoo'n gebied vraagt natuurlijk om bescherming. Wel nu, De Beer is ondergebracht in een Stichting, met bestemming als natuurmonument. Het terrein wordt streng bewaakt en het bezoek doelmatig geregeld. De konijnen zullen er nog beteugeld moeten worden en wanneer dat eenmaal is gelukt, dan zal deze Beer mogen meetellen onder de belangrijkste natuurmonumenten van ons land, ja van de heele wereld.'⁵⁷

⁴⁹ Uit de brief van Kooijmans aan Strijbos; zie ook Strijbos 1978, p. 8.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ De 'w' staat er echt bij.

⁵² Uit de brief van Kooijmans aan Strijbos; zie ook Strijbos 1978, p. 8.

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ Tijmstra 1927, Tinbergen 1930.

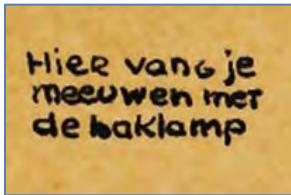
⁵⁵ Van Beusekom et al. 1930, p. 108.

⁵⁶ De Graaf 1934.

⁵⁷ Thijssse 1938, p. 31.

B3

1.

2.

3.

4.

5.

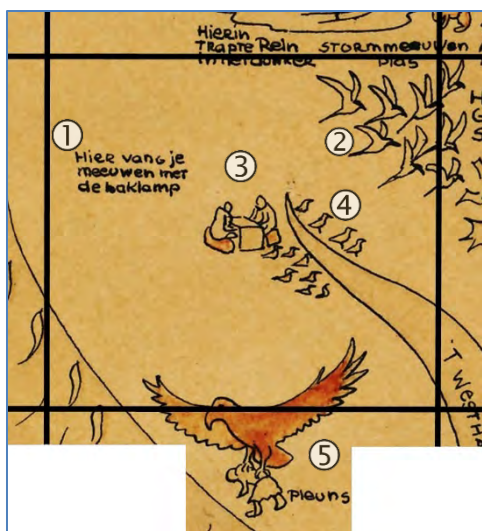
B4

1.

[Afb. 23] Frans Kooijmans (links, 'Kooy') en Jan Joost ter Pelkwijk ('Pelk') gebruiken de lunch op Het Groene Strand van De Beer ter hoogte van het Westhaf, ca. 1930. De foto staat ook in het artikel van Kooijmans uit 1984 onder de titel 'Lunch op De Beer, ca. 1930'.⁵⁸ Foto Frans Kooijmans, collectie Nederlands Fotomuseum.

⁵⁸ Kooymans 1984, p. 158

B3

1. = *Hier vang je meeuwen met de baklamp* = Een baklamp is een ouderwetse lamp die was gebaseerd op de verbranding van olie of carbid als lichtbron. Een dergelijke sterke lichtbron kan gebruikt worden bij het vissen. Het sterke licht trekt vissen aan, maar evengoed kunnen er vogels door worden aangetrokken.⁵⁹
2. ★ *Vogels* ★ Dit zijn waarschijnlijk Visdieven (*Sterna hirundo*).⁶⁰
3. ★ *Mannen aan een soort tafel* ★ Een tekening van de lunch van Ter Pelkwijk en Kooijmans op het strand van De Beer met een tafel gemaakt van wrakhout.
4. ★ *Vogels* ★ Mogelijk een soort steltlopers en rustende meeuwen.

5. < *pleuns* > Kooijmans: 'Vrijwel elke winter was er een Zeearend aanwezig. We zeiden tegen Pleuns, die bij de steiger woonde, dat hij goed op zijn dochtertje van 3 moest letten, omdat de Zeearend haar wel eens mee zou kunnen nemen.'⁶¹ Jan Pieter Strijbos was de eerste die in 'De Telegraaf' van 13 december 1931 over een zeearend (*Haliaeetus albicilla*) op De Beer schreef.⁶² Samen met onder anderen Frans Kooijmans en Jan Joost ter Pelkwijk zagen zij een zeearend, nadat Strijbos 'van bevriende zijde' over de vogel op De Beer had gehoord. Kooijmans en Ter Pelkwijk waren echter al op De Beer, toen Strijbos er arriveerde. Van wie Kooijmans en Ter Pelkwijk het hadden gehoord, is niet bekend. Merkwaardig is dat Frans Kooijmans over dit voorval in 1984 zou schrijven: 'Wat een gezicht *drie* van die knapen naast elkaar vliegend over Het Groene Strand.'⁶³ Mogelijk was 'Pleuns' dus iemand die bij de aanlegsteiger in Hoek van Holland woonde. Het kan ook zijn dat 'Pleuns' iemand was met de voornaam Pleun en een met een 's' beginnende achternaam. Verder is er weinig verstandigs over te zeggen.

B4

1. < *Robbeplaat* >. Dit was een zandplaat voor het zuidwestelijke deel van het strand. In 'Het Vogeleiland' wordt de Robbe(n)plaat kort besproken: 'We gaan naar den mond van de Brielsche Maas, waar we in zee een kleine zandplaat zien liggen. Dit is de robbenplaat. De robben (zeehonden) liggen er, ze zijn door den kijker te tellen, vijf en dertig zien we er nu, hun lijven glansen in de zon. We kunnen ze misschien nog wel iets dichter benaderen, door in zee te gaan met alleen 't hoofd boven water, maar veel zal het niet zijn, want ze zijn schuw door de hardnekkige vervolging van de mensen, die een premie van drie gulden hebben gezet op elk robbenleven.'⁶⁴

⁵⁹ Pelk schreef over de baklamp in *Amoeba*, het blad van de NJN in 1936; zie ook Ter Pelkwijk 1948, p. 103-104.

⁶⁰ Met dank aan Ruud Vlek.

⁶¹ Uit de brief van Kooijmans aan Strijbos; zie ook Strijbos 1978, p. 8.

⁶² Begin december was een zeearend gezien in Friesland; zie de mededeling van J.P. Wiersma in *De Levende Natuur* 36, 367, 1932.

⁶³ Kooymans 1984, p. 159. In het transcript dat Roald Kooijmans van de agenda van Frans Kooijmans over 1931 maakte, zijn er voor de periode na 23 september helaas geen vermeldingen. De eerste meldingen over zeearenden op De Beer in de agenda's van Kooijmans zijn gedateerd 7 en 14 februari 1932.

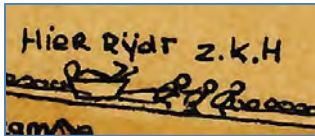
⁶⁴ Van Beusekom et al. 1930, p. 118-119.

C1

1.

2.

3.

4.

5.

[Afb. 24] Het was niet ongebruikelijk om in kranten kleine berichtjes tegen te komen over voorgenomen of afgelopen jachtpartijen met leden van het koninklijk huis. Hier een bericht uit het *Rotterdamsch Nieuwsblad* van 1 december 1938.

[Afb. 25. Geheel boven] Detail van de kaart uit Tijmstra 1927. D.T. = Denne-tuin.

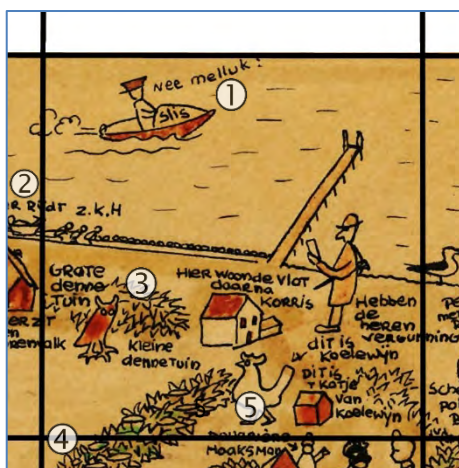
[Afb. 26. Boven] Een Ransuil in de 'denne-tuin'. Illustratie uit 'Het Vogeleiland'.⁶⁵

[Afb. 27] Arie Korres met vrouw en kinderen voor zijn huis, 1933. Het is niet duidelijk waar dit huis stond, 1933. Foto collectie Marijke Degeling.⁶⁶

⁶⁵ Van Beusekom et al. 1930, p.18.

⁶⁶ Met dank aan Marijke Degeling, kleindochter van Arie Korres, en aan Willem en Gerda Korres die de auteurs in contact brachten met Marijke Degeling.

C1

1. = *Nee melluk!* = Kooijmans: 'Dat riep Slis tegen iemand op de wal die vroeg of er olie in de kannen zat.'⁶⁷ Slis was de kapitein van de reddingsboot in Hoek van Holland. Bovendien verzorgde hij tot 1936 de overtocht van Hoek van Holland naar De Beer verzorgde. Het is overigens een merkwaardige tekening en dito uitspraak, want rond 1930 was er nog geen gemotoriseerde boot in de vaart. De 'olie' is mogelijk lampenolie.

2. = *Hier rijdt Z.K.H.* = Kooijmans: 'Op een jachtdag werd er flink gedronken; later vond je dan de lege flessen in de konijnenholen. Z.K.H. Prins Hendrik was aan het einde niet zo vast ter been en

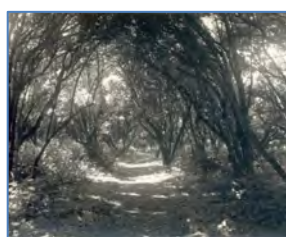
werd dan op een lorrie naar de steiger gereden.'⁶⁸ Het was een publiek geheim dat er tijdens jachtpartijen flink werd gedronken. Overigens was Hendrik niet de enige die jaagde op De Beer.⁶⁹ Ook Bernhard had na zijn verloving met prinses Juliana in september 1936 al snel De Beer jachtgebied ontdekt.⁷⁰

3. < *Grote dennetuin en kleine dennetuin* > Uit 'Het Vogeleiland': 'Op een open hoog gedeelte van ons paadje hebben we nu een pracht-uitzicht naar beide kanten. Rechts zien we over door duindoorn, liguster en vlier bedekte hellingen, met een groepje donkere dennen, dat hier de "dennentuin" genoemd wordt,

4. ★ *Vogel* ★ Dit is een Ransuil (*Asio otis*), herkenbaar aan de kenmerkende omhooggerichte oorpluimen. Kooijmans: 'Was meestal aanwezig in de "dennentuin" en broedde daar ook.'⁷¹ De Ransuil broedde in de dennenbosjes.⁷² De vogel is voor het eerst beschreven door Tijmstra.⁷³ Ook de velduil kon op De Beer worden gezien, maar broedde er niet.⁷⁴

5. < *Hier woonde Vlot daarna Korris* > 'Korris' staat voor Willem Korres (1872-1966) of voor Arie Korres (1903-1985); beiden werkten als arbeider voor de Landverbetering in de Scheurpolder. Welke de relatie is met Pelk is onduidelijk. Van Vlot zijn geen verdere gegevens bekend.

De *Vlierenlaan* – Tijmstra spreekt overigens van de 'Vlierenallee'⁷⁵ – staat merkwaardig genoeg niet vermeld, terwijl dit toch een van de grote eigenaardigheden van De Beer was. De vlieren groeiden zo uitbundig op De Beer, omdat ze op kleigrond stonden. Dit was de klei die was vrijgekomen, toen de Nieuwe Waterweg werd gegraven en op de zuidoever was gestort.

[Afb. 28. Geheel links] Het Vlierenwoud en de daarin met rood aangegeven gelegen Vlierenlaan.

[Afb. 29. Links] De Vlierenlaan, jaren dertig. Foto Wim van der Kloot (later: Kloet), collectie EB.

⁶⁷ Uit de brief van Kooijmans aan Strijbos; zie ook Strijbos 1978, p. 6.

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ Overigens moeten we ons geen overdreven voorstelling maken van het aantal jachtpartijen van prins Hendrik (1876-1934) op De Beer. In de periode 1920-1929 was dat eenmaal per jaar met uitzondering van 1922 en 1928 toen Hendrik niet naar De Beer kwam. Na 1929 kwam hij in het geheel niet meer. Bron: Koninklijk Huis Archief A51 XIII_13, Jagdbuch februari 1991-mei 1934. De gegevens over de jacht van prins Bernhard in de jaren voor de oorlog zijn niet toegankelijk.

⁷⁰ Juliana en Bernhard trouwden in januari 1937. In hetzelfde jaar jaagde Bernhard al op De Beer.

⁷¹ Uit de brief van Kooijmans aan Strijbos; zie ook Strijbos 1978, p. 7.

⁷² Van Beusekom et al. 1930, p. 237.

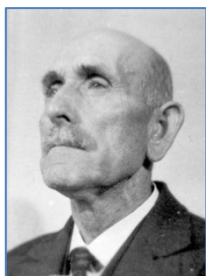
⁷³ Tijmstra 1927.

⁷⁴ Tijmstra 1927. Zie ook Van Beusekom et al. 1930, p. 237.

⁷⁵ Tijmstra 1927, p.308, 309.

C1 (vervolg)

6.

[Afb. 30] Opzichter Daan Koelewijn. Op een ongedateerde foto; hij is hier 74 jaar.⁷⁶ Collectie Maarten Bakelaar.

7.

8.

[Afb. 31] Aanlegsteiger op De Beer, gezien in noordwestelijke richting vanaf De Beer, ca. 1932. Deze foto geeft enigszins een indruk van hoe lang de steiger was. Aan het eind van de steiger ligt een roeibootje. Op de achtergrond aan de overkant ligt Hoek van Holland. Foto Jan van Schaick.⁷⁷

⁷⁶ Volgens een aantekening bij de foto.

⁷⁷ Het was een lange en smalle loopplank zonder leuning dus evenwichtskunst was vereist. Na de oorlog werd de steiger vervangen door een bredere met een ijzeren leuning aan een kant.

C2

1.

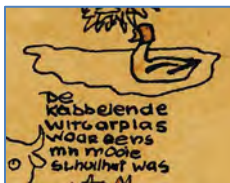
2.

3.

4.

5.

[Afb. 32] Jacques Zietse (links) en Frans Kooijmans in het huisje van de Vogelbescherming, herfst 1930.⁷⁹ Foto Frans Kooijmans, collectie Roald Kooijmans.

[Afb. 33] Het huisje van de Vogelbescherming van buiten gezien met rechts dominee J. van Schaick, waarschijnlijk 1932. Wie de persoon links is, is niet bekend. Foto J. van Schaick.⁸⁰

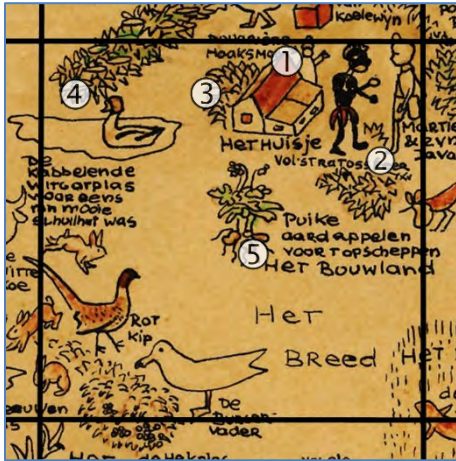

[Afb. 34] De Witgatplas. Foto Niko Tinbergen.⁸¹

⁷⁹ Jacques Zietse was, net als Frans Kooijmans, een van de leden van de informele 'Club van Haagse Trekwaarnemers'. Zie ook Voous 1995, p. 453, bij het lemma 'Tijmstra'.

⁸⁰ Van Schaick 1932, p. 380.

⁸¹ Beusekom et al. 1930, tegenover p.17.

C2

1. < *Douarière Haaksman* > Slaat dit mogelijk op een eigenschap van Haaksman, de jachtopziener van de Koninklijk Jacht in de jaren twintig, of was er iets bijzonders over mevrouw Haaksman op te merken? Zie echter ook bij 3. hieronder!

2. < *Martien en zijn Javaan* > Strijbos: 'Martien Rutten kampeerde eens met Vetter, die min of meer als slaaf fungeerde.'⁸² Met een 'slaaf' bedoelden de heren studenten een jongere assistent. Martien Rutten was een van de auteurs van 'Het Vogeleiland'. Wie Vetter is, is niet bekend.

3. < *Het huisje vol stratosfeer* > Strijbos: 'Het huisje van Vogelbescherming, waarin we in de herfst wel overnachtten. Het stonk daar meestal,

vooral als de kachel brandde en gestookt werd met vette kolen. In het broedseizoen woonden de bewaker Siem de Jager en Haakman daar.'⁸³ Strijbos had echter een laatste zinnetje van Kooijmans bij dit onderwerp niet vermeld: 'Pelk mocht mevr. Haaksman niet zo [...]'.⁸⁴

4. = *De kabbelende Witgatplas waar eens een mooie schuilhut was* = Kooijmans: 'Plas aan het einde van de Vlierenallee, waar we van de schuilhut uit in april Bergeenden, vissende Blauwe reigers en Aalscholvers en Oeverlopers fotografeerden.'⁸⁵ De naam Witgatplas is, zoals zoveel namen van landschapselementen op De Beer, ontsproten aan de breinen van de auteurs van 'Het Vogeleiland': '[...] vlak voor ons ligt een buitengewoon schilderachtig plasje aan den voet van de duindoornhelling, bergeenden vliegen er natuurlijk weer luidruchtig weg. Wat hebben we van dit plasje altijd een plezier gehad, bijna altijd is er wat te beleven, in 't voorjaar de bergeenden, in den trektijd vaak groenpootruiters en de vlugge, ranke witgatjes, de laatste zoo regelmatig dat we den naam Witgatplas invoerden.'⁸⁶ In de plas zit overigens geen Witgatje, tegenwoordig Witgat, *Tringa ochropus*, maar een Bergeend, *Tadorna tadorna*.

5. < *Puike aardappelen voor het opscheppen* > Kooijmans: 'We noemden dat wel zo, maar ik geloof niet dat we ons daaraan bezondigd hebben.'⁸⁷ Waarschijnlijk wordt voor de aardappelen verwezen naar de oostelijk aan De Beer grenzende Scheurpolder die als bouwland in gebruik was. Zie ook afbeelding 6 voor de ligging van de Scheurpolder.

⁸² Uit de brief van Kooijmans aan Strijbos; zie ook Strijbos 1978, p. 8.

⁸³ *Ibid.* Kooijmans vergist zich mogelijk. Siem de Jager woonde namelijk met zijn vrouw en kind in dit huisje. Het lijkt onwaarschijnlijk dat Haaksman er ook nog woonde. Bovendien kwam Haaksman uit Hoek van Holland. Waarschijnlijk ging hij elke dag op en neer. Strijbos spelt de naam van Haakman verkeerd op gezag van de brief van Kooijmans die de naam ook verkeerd heeft geschreven. In het dagboek van Kooijmans staat de naam wel correct.

⁸⁴ Uit de brief van Kooijmans aan Strijbos. Haaksman is hier wel correct gespeld. De zin in de kopie van de brief, die in het bezit van de auteurs is, is niet volledig gekopieerd.

⁸⁵ Uit de brief van Kooijmans aan Strijbos; zie ook Strijbos 1978, p. 8.

⁸⁶ Van Beusekom et al. 1930, p. 21.

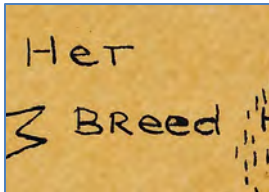
⁸⁷ Uit de brief van Kooijmans aan Strijbos; zie ook Strijbos 1978, p. 8.

C2 (vervolg)

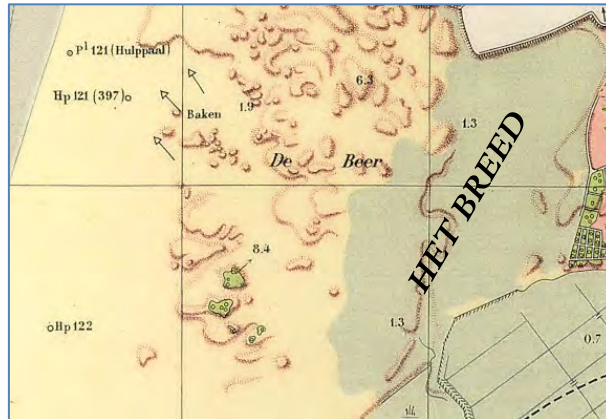
6.

7.

8.

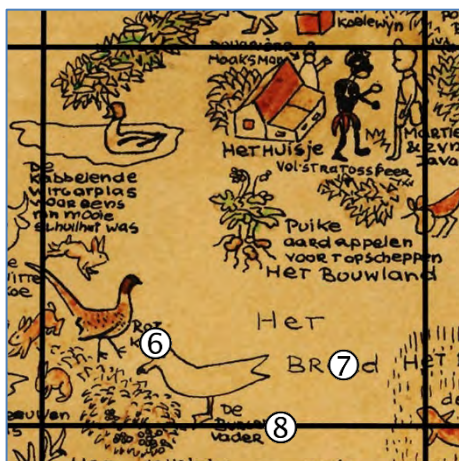

[Afb. 35] Het Breed was een grazige vlakke aan de oostkant van De Beer.

[Afb. 36] Grote Burgemeester, *Larus hyperboreus*, op De Beer, 2 september 1932. Het ging om een overzomerende onvolwassen exemplaar. Het is een foto van Frans Kooijmans bij zijn artikel over deze vogel.⁸⁸

⁸⁸ Kooymans 1932, links van pagina 105.

C2 (vervolg)

6. < *Rotkip* > Misschien een woordgrapje van Pelk? De 'kip' lijkt overigens verdacht veel op een mannetjesfazant (*Phasianus colchius*). Dit was een algemene standvogel op De Beer, die overigens gewoonlijk werd gehouden voor de jacht.⁸⁹

7. < *Het Breed* > Dit was een grazige en begroeiende uitloper van het Rietmoeras. Bij paal 122 is de duinenrij onderbroken waardoor daar ernstige verstuing optreedt. Bij krachtige wind uit het westen of het noordwesten wordt daarom 'het zeewater zóó ver landwaarts gedreven dat de natuurlijke groenlanden in "Het Breed" grotendeels blank staan'. Het citaat komt uit een rapport van Staatsboschbeheer uit 1934.⁹⁰

8. < *De burgervader* > Het betreft een eerstejaars Grote Burgemeester, *Larus hyperboreus*, door Kooijmans waargenomen op Het Breed op 2 september 1932.⁹¹ Deze vogel werd ook door Kooijmans gefotografeerd. Hij schreef er voor een ornithologisch tijdschrift een artikel over. Naar eigen zeggen heeft Kooijmans de vogel ook gefilmd: 'Verschillende keeren gelukte het met een vouwboot tot op zeer korten afstand te naderen, waarbij alleen de filmcamera gehanteerd kon worden en ongeveer 25 meter film opleverde.'⁹²

⁸⁹ Er werd als sinds het begin van de twintigste eeuw gejaagd op De Beer. Een deel van het terrein was voor de koninklijke jacht. Er werd eveneens gejaagd door het jachtgezelschap Scheurpolder. Wie in deze tijd verantwoordelijk was voor de fazantenstand voor de jacht is niet bekend.

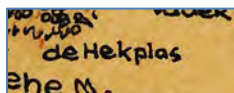
⁹⁰ Anonymus 1934.

⁹¹ Uit het dagboek van Kooijmans, 1932, vrijdag 2 september: 'Grote burgemeester gefotografeerd bij konijnenhout met lange draad. 3 Keer 13 x 18.'

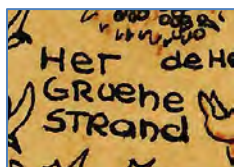
⁹² Kooijmans, 1932, p. 108-109. Uit het dagboek van Kooijmans, 1932, Enkele meters film van grote burgemeester gedraaid.' Wat er van deze film is geworden, is onbekend. Het enige filmmateriaal van Kooijmans dat voor zover bekend bewaard is gebleven, is een filmpje van 43 seconden met Jan Joost ter Pelkwijk en Rein de Wit in 1930 op De Beer.

C3

1.

2.

3.

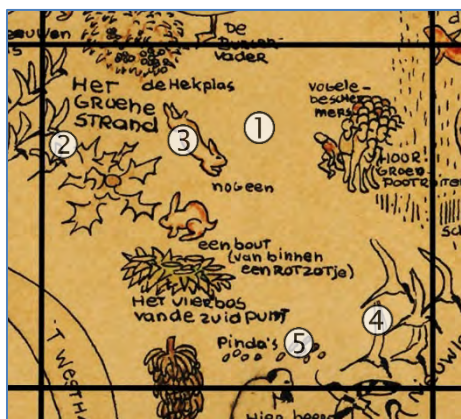
4.

5.

[Afb. 37] Zicht op Het Groene Strand. Foto Niko Tinbergen, jaartal niet bekend, collectie EB.

C3

1. < *De Hekplas* > Geen idee waar dit betrekking op heeft.⁹³
2. < *Het Groene Strand* > In Nederland gewoonlijk de naam voor een met kwelder- of schorrenplanten hoger strandgedeelte. Op De Beer was Het Groene Strand de plek van de broedkolonies van de visdief (*Sterna hirundo*) en de grote stern (*Sterna sandvicensis*).
3. < *Nog een* > Konijnen. Zie bij B2/7.
4. < *Vogelbeschermers* > = Hoor! Groenpootruiters = Strijbos: 'Niko Tinbergen was met een excursie van de Haagse Vogelbescherming op De Beer. Pelk en Frans

Kooy zaten aan de kreek in de schuilhut. Toen de excursie naderde floten ze om beurten Groenpootruiters na. Ze hoorden Niko roepen: "Hoor, Groenpootruiters." ' De Groenpootruiter, *Tringa guttifer*, deed in de herfst tijdens de trekperiode in klein aantal De Beer aan. Tijmstra schreef erover: '[...] de breede strook vette slik langs den Zuidelijken Waterwegoever met de kijkers af te zoeken, vooral in 't najaar. Daar vinden we dan altijd een troepje van 12 tot 20 rosse grutto's, die alleen bij heel strenge kou verdwijnen, enkele wulpen en scholeksters, allerlei soorten meeuwen en in den vroegen herfst groenpootruiters, [...].'⁹⁴ En Van Schaick: 'Bergeenden kwamen er zich zonnen, oeverloopers en witgatjes wipten er even aan, tureluurs en groenpootruiters streken er neer, wulp, grutto en scholekster hielden er hun siësta.'⁹⁵

5. < *Een bout (van binnen een rotzotje)* > Kooijmans: 'Opmerking van de jachtopziener Leeuwenberg.'⁹⁶

⁹³ Kooijmans gebruikt de term 'heklplas' in zijn dagboek tweemaal, zonder dat duidelijk wordt waar dat is op De Beer.

⁹⁴ Tijmstra 1927, p. 306.

⁹⁵ Van Schaick 1932, p. 383.

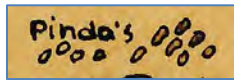
⁹⁶ Uit de brief van Kooijmans aan Strijbos; zie ook Strijbos 1978, p. 8.

C3 (vervolg)

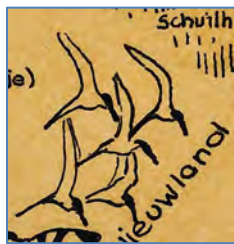
6.

7.

8.

9.

[Afb. 38] Het Vlierenbos aan de zuidkant. Zie ook de deels ontwortelde struiken, ca. 1930. Foto Gerrit van Beusekom.⁹⁷

[Afb. 39] Jan Voerman jr. maakte een afbeelding van de zuidkant van De Beer voor het Verkade-album 'Onze groote rivieren', geschreven door Jac. P. Thijssse. Hier een deel van deze aquarel.⁹⁸

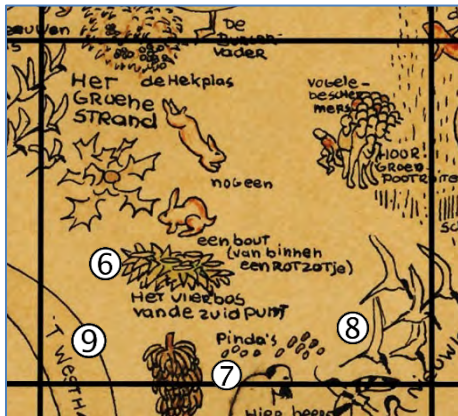

[Afb. 40] Geheel links het Westhaf op de topografische kaart uit 1937; links op de tekening van Tijmstra uit 1927.⁹⁹ De laatste geeft mogelijk de situatie ten tijde van de kaart correcter weer.

⁹⁷ Van Beusekom et al. 1930, tegenover p. 96.

⁹⁸ Thijssse 1938, p. 67.

⁹⁹ Tijmstra 1927, p. 307.

C3 (vervolg)

6. < *Het Vlierbos van de zuidpunt* > Aan de zuidkant van De Beer stond een vlierbosje. Een merkwaardig fenomeen, omdat hier bijzonder barbaarse omstandigheden konden heersen. In 'Het Vogeileiland' is een hoofdstuk aan dit deel van De Beer gewijd met de titel 'Een stervend landschap.'

7. < *Pinda's* > Strijbos: 'Frans Kooy bracht deze meestal mee.' Zie ook bij C4/4.

8. ★ *Vogels* ★ Mogelijk grote sterns (*Sterna sandvicensis*).¹⁰⁰

9. < *'t Westhaf* > Voor de oorlog stond nog in de leerboeken aardrijkskunde dat onze kust eerst een haffenkust was. Dat is een ondiepe zee met een schoorwal ervoor. Ook de Kurische Nehrung

(Oost-Pruisen) lag voor het Kurische Haff. Deze theorie is voor Nederland nu verlaten. Dus een ondiepe geul met strandhaak. 'De groote strandplas „West Haf" kan veel opleveren; soms valt 't erg tegen. Waaraan dat precies ligt, weet ik nog niet. Hier had ik 't geluk de zeldzame Witbuik Rotgans, die o.a. op Spitsbergen broedt, duidelijk waar te nemen.'¹⁰¹

¹⁰⁰ Ook Ruud Vlek is deze mening toegedaan. De grote stern werd voor het eerst waargenomen in 1927 (twee broedparen; zie Tijmstra 1927). Het aantal broedparen liep in de jaren daarna snel op.

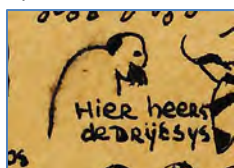
¹⁰¹ Tijmstra 1927, p. 316.

C4

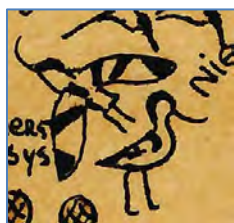
1.

2.

3.

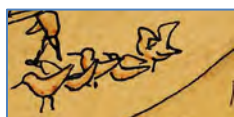
4.

5.

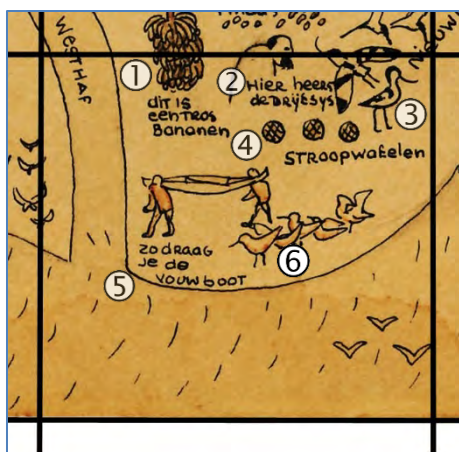

6.

[Afb. 41] Broedende kluut aan de zuidkant van De Beer, op het Nieuwland. Foto Gerrit van Beusekom.¹⁰²

¹⁰² Van Beusekom et al. 1930, tegenover p.128.

C4

1. < *Dit is een tros bananen* > Kooijmans: 'Een tros aangespoelde bananen die nog wel te eten waren.'¹⁰³
2. < *Hier heerst de drijfsijs* > Onduidelijk waar dit op slaat. Een drijfsijs betekent in het Amsterdams een eend of in het algemeen een watervogel. Is de man met de sik mogelijk een Amsterdamse vogelaar?
3. ★ *Vogel* ★ Een Kluut (*Recurvirostra avosetta*) een op de grond en een Kluut in de vlucht. Kluten op De Beer werden al in 1905 beschreven door Thijsse: 'Op het breede, ietwat slijkerige strand tegenover Oostvoorne liepen en stonden honderden Strandplevieren en Kluiten. [...] toen wij aan 't eigenlijk broedterrein der Kluiten kwamen: een slijkerig grasland, door kleine kreekjes doorsneden.'¹⁰⁴ In 'Het Vogeleiland' wordt er zelfs een apart hoofdstuk aan de kluten gewijd.¹⁰⁵ Uit 'Het Vogeleiland': 'Wat lopen daar recht voor ons uit over het slik, slanke vogels met prachtig zuivere wit-en-zwart-teekening. Ja, het zijn de kluten, de glorie van den Hoek als vogelland, de trots van den flinken bewaker, onder wiens hoede in de laatste acht jaren het klutenaantal zich heeft uitgebreid van vijftien tot ongeveer driehonderd broedparen. Nu we ze eenmaal in 't oog hebben zien we er steeds meer en als we den kijker richten op de zandplaat, die daar als een lichte plek tegen het donkerder slikstrand afsteekt, ontdekken we ze daar bij honderden.'¹⁰⁶
4. < *Stroopwafelen* > Kooijmans: 'Frans Kooy bracht deze meestal mee.'¹⁰⁷ Zie ook bij C3/7.
5. < *Zo draag je de vouwboot* > Een aanwijzing dat je de vouwboot met zijn tweeën en niet alleen moet dragen.
6. ★ *Vogels* ★ Steltlopers, mogelijk Rosse Grutto's (*Limosa lapponica*) in zomerkleed.¹⁰⁸

¹⁰³ Uit de brief van Kooijmans aan Strijbos; zie ook Strijbos 1978, p.8.

¹⁰⁴ Thijsse 1905, p. 7.

¹⁰⁵ Van Beusekom et al. 1930, p. 79-91.

¹⁰⁶ Van Beusekom et al. 1930, p. 80-81.

¹⁰⁷ Uit de brief van Kooijmans aan Strijbos; zie ook Strijbos 1978, p.8.

¹⁰⁸ Suggestie van Ruud Vlek.

D1

1.

2.

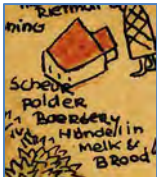
3.

4.

5.

6.

7.

8.

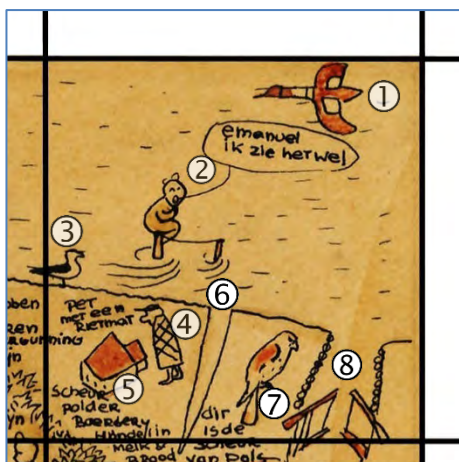

[Afb. 42] Zicht op de Nieuwe Waterweg ter hoogte van De Beer in westelijke richting, ca. 1933. Foto A. de Graaf.

[Afb. 43] Geheel links de Scheurpolderhoeve; middenlinks de ophaalbrug over het Afgedamde Scheur; links de insteek die op de kaart de 'scheur van Pols' heet. Alle kaartjes van de topografische kaart uit 1938.

[Afb. 44] Willem (links) en zijn broer Theo Pols. Beiden waren fervente jagers. Foto ex-collectie Maarten Bakelaar, fotograaf onbekend.

D1

1. ★ *Vogel* ★ Een Zaagbek in de vlucht. Aan de kleur te zien gaat het om een vrouwtje Grote Zaagbek (*Mergus merganser*).

2. = *Emanuel ik zie het wel* = Kooijmans:

‘Gedeelte van de dichtsels van Pelk, die Frans Kooijmans zong in zijn benarde positie op een der palen van de zalmfuiken. Door de sterke ebstroom waren ze met de achterstevan van de vouwboot vastgeraakt in het hekwerk van de zalmfuiken en omgeslagen. Pelk had de kleren uitgetrokken en laten wegspoelen, alleen zijn schoenen en kousen vastgebonden aan het dikke touw dat beide palen verbond. Hij heeft daarna zeker tachtig meter gezwommen en dat in april. Daar hij vrijwel geen

klere meer aanhad, heeft hij een rietmat omgedaan en een pet opgezet die daar toevallig lag en is zo naar Korres gelopen, kreeg daar wat droge klere. Korres heeft met lieslaarzen aan, de kano uit het hekwerk van de volgende fuik kunnen halen en daarna mij gehaald.’¹⁰⁹

3. ★ *Vogel* ★ Waarschijnlijk een Grote Mantelmeeuw (*Larus marinus*).¹¹⁰ April wordt hierboven genoemd, maar in welk jaar is onduidelijk. Volgens de agenda’s van Kooijmans ging deze in april 1931 twee keer naar De Beer, echter niet met Pelk. In april 1932 ging Kooijmans slechts een keer maar ook niet met Pelk. Het moet dus voor 1931 zijn gebeurd.

4. < *Pet met een rietmat* > Zie hierboven bij 2.

5. < *Scheurpolderboerderij handel in melk en brood* > Dit was de vlak ten oosten van De Beer gelegen boerderij van Staalduinen.

6. < *Dit is de scheur van Pols* > Strijbos: ‘Jachtopziener Theo Pols woonde dicht bij een oude waterloop, Het Scheur geheten.’ Theo Pols was jachtopziener bij het Jachtgezelschap Scheurpolder. Dit jachtgezelschap had een deel van De Beer (en de Scheurpolder) gepacht om te kunnen jagen. In 1935 kreeg Theo een aanstelling op ’t Loo en nam zijn broer Willem (1894–1993) de functie van Theo over.

7. ★ *Vogel* ★ Waarschijnlijk een Torenavalk (*Falco tinnunculus*).¹¹¹

8. ★ *Ophaalbrug* ★ In de weg van De Beer naar Rozenburg lag over het Afgedamde Scheur een ophaalbrug.

¹⁰⁹ Uit de brief van Kooijmans aan Strijbos; zie ook Strijbos 1978, p. 6-7. Kooijmans schrijft in zijn brief wel het correcte ‘Korres’. Zie ook C1/5.

¹¹⁰ Suggestie van Ruud Vlek.

¹¹¹ Ook Ruud Vlek is deze mening toegedaan.

D2

1.

2.

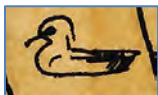
3.

4.

5.

6.

7.

[Afb. 45] Jan Pieter Strijbos, mei 1935. Mogelijk een zelfportret, collectie Nederlands Fotomuseum.

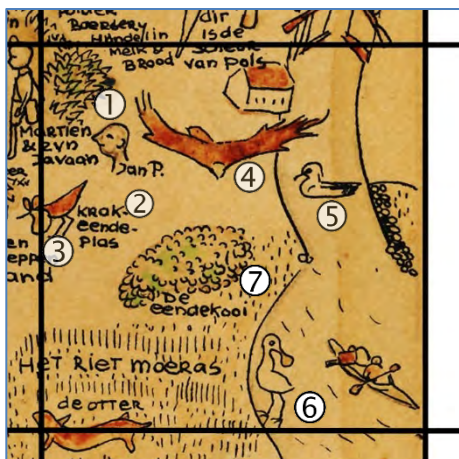

[Afb. 46] Lepelaars aan de slikkige oevers van de Brielsche Maas. Foto Frans Kooijmans.¹¹²

[Afb. 47] De ligging van de eendekooi. De eendekooi lag buiten het terrein van De Beer. De kreek die water afvoert op de Brielsche Maas, is de Krimslot; zie ook D3/2.

¹¹² Kooijmans meldt in zijn agenda van 1935 bij 3 september: 'Ca. 12.00 uur bij schuilhut de Kreek. [...] 5 Groenpoten, oeverlopers, wulpen en 4 lepelaars gekiekt.'

D2

1. < Jan P. > Staat voor Jan Pieter Strijbos (1891-1983). Strijbos behoorde tot de toonaangevende Nederlandse vogelfotografen van voor de Tweede Wereldoorlog. Daarnaast was Strijbos een productief publicist. Al in Strijbos' eerste boek, 'Waar de stilte spreekt' uit de jaren twintig, komt De Beer aan de orde.¹¹³

2. < Krakeendeplas > Kooijmans: Tjimstra had daar eens een Krakeend waargenomen (wij nooit), maar er waren wel Kemphanen.¹¹⁴ Het is niet bekend waar de plas lag. De plas wordt in 'Het Vogeleiland' eenmaal, in relatie tot de Kemphaan, genoemd: 'Tot in Juni zijn op de vechtplaats - een eilandje in

de "Krakeendenplas" te vinden, daarna nog in kleine koppels op Het Groene Strand.'¹¹⁵

3. ★ *Vogel* ★ Een Kemphaan (*Calidris pugnax*).¹¹⁶ De eerste beschrijving van Kemphanen op De Beer is van Thijssse in 1905: 'Op een kleine verhevenheid stond een Kemphaan in vol ornaat, in de houding, die hij gewoonlijk aanneemt wanneer hij de wacht heeft betrokken bij het nest.'¹¹⁷

4. ★ *Vogel* ★ Opnieuw de Zeearend. Zie verder bij B3/5.

5. ★ *Vogel* ★ Een Nonnetje (*Mergellus albellus*). Waarom deze vogel staat afgebeeld is niet duidelijk. De enige waarneming is van Van Houten in januari en februari 1917.¹¹⁸

6. ★ *Vogel* ★ Een Lepelaar (*Platalea leucorodia*). De Lepelaar werd al in het begin van de twintigste eeuw op De Beer waargenomen, maar heeft er nooit gebroed.¹¹⁹ Lepelaars zaten veelal bij de slikkige delen aan de oevers van de Brielsche Maas. Uit 'Het Vogeleiland': En aan de Oostelijkste punt, daar staan ze, de lepelaars, het eigenlijke doel van onze tocht. Zestig tellen we er, zestig groote witte vogels; prachtig blinken hun lijven in de felle zon.¹²⁰

7. < De eendekooi > Ten oosten van De Beer, in het zuidelijkste puntje van de Noordbank-polder lag een eendenkooi. Mogelijk staat dit alleen op de tekening ter oriëntatie. In 'Het Vogeleiland' wordt in het geheel niet gerept van een eendenkooi. Kooijmans en Strijbos spreken er evenmin over in hun publicaties.

¹¹³ Strijbos 1925, p. 119-122.

¹¹⁴ Uit de brief van Kooijmans aan Strijbos; zie Strijbos 1978, p. 8.

¹¹⁵ Van Beusekom et al. 1930, p. 229.

¹¹⁶ In 'Het Vogeleiland' nog de oude naam *Philomachus pugnax*.

¹¹⁷ Thijssse 1905, p. 7.

¹¹⁸ Van Houten 1918, p. 118-119.

¹¹⁹ Van Oort 1913.

¹²⁰ Van Beusekom et al. 1930, p. 187.

D2 (vervolg)

8.

9.

[Afb. 48] Het zuidelijke deel van De Beer met in het midden de Vogelplaat, zoals het gebied officieel heette. De auteurs van 'Het Vogeleiland' hadden het 'Rietmoeras' genoemd. Tijnstra noemde het 'Carexmoeras', zie ook afbeelding 7 op pagina 12. Het gebied ten oosten van de Krimslot (zie ③) behoorde officieel niet het terrein van De Beer maar werd wel als zodanig beschouwd. ① Geeft het Westhaf aan (zie ook C3/9) en ② de Kreek (zie ook D3/2).

D3

1.

2.

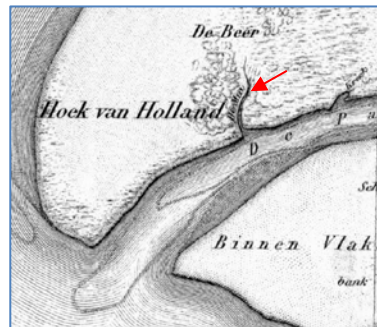
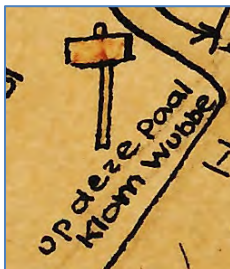
3.

4.

5.

[Afb. 49] De Muij op de topografische kaart van 1850. Later de Kreek geheten.

**TWEE GEESTELIJKEN
VERMIST**

**Vormoedelijk bij het zwemmen
verdronken**

Uit Hoek van Holland wordt ons gemeld: Gisterochtend zijn de 46-jarige pastoor T. O. Loomans en de 34-jarige kapelaan P. Jong, uit Hoek van Holland per fiets vertrokken, vermoedelijk naar het strand langs den Scheurpolder om te zwemmen. Tot dusver zijn de beide geestelijken niet teruggekeerd, noch is hun aankomst elders gemeld, zoodat men vrees, dat beiden bij het zwemmen zijn verdronken.

De beide geestelijken werden Dinsdagmiddag tusschen 1 uur en half 2 het laatste gezien aan de Zuiderpier door werklieden, die daar bezig waren. Zij fietsten toen in Zuidelijke richting langs het strand. Na ontvangst van dit bericht werd het mogelijk gezocht, dat de beide geestelijken naar Den Briel waren gegaan, doch bij informatie is gebleken, dat zij het Veer niet zijn gepasseerd en dat zij ook niet in de pastorie in Den Briel zijn angekommen.

Hedenmorgen zijn verscheidene patrouilles uit Hoek van Holland, zoowel burgers als leden van de Eerste Hulp bij Ongelukken, op onderzoek uitgegaan. Te 11 uur had men echter van de beide vermiste personen nog niets ontdekt. Ook de fietsen en eventueel de kleren van de beide geestelijken konden tot nu toe niet worden opgespoord.

De verslagenheid in Hoek van Holland is groot. De deken van Hoek van Holland heeft hedenmorgen de familie in kennis gesteld met de vermissing van de beide geestelijken. Ook de politie stelt alle pogingen in het werk om de beide vermisten op te sporen.

**HET AVONTUUR VAN DE
BEIDE R.K. GEESTELIJKEN.**

Een nacht op de zandplaat.

De beide R.K. geestelijken te Hoek van Holland, die bij een nacht naar het eiland Ronsenburg zo'n nachtelijk avontuur beleefden, zijn de schreeuwer te hoven, schreeft de M.H.

Even na hun behouden terugkeer en nadat de door een verfrissend bad en een versterkend maaltje eenigszins van de psychische en geestelijke vermoeiingen waren bekwamen, had het blad al een kort onderhoud met pastoor Loomans, waarin deze een en ander omtrent het verloop van den avontuurlijken tocht mededeelde.

Men was Dinsdag naar den overkant getrokken om Ronsenburg, dat voor een deel tot de parochie van den Hoek behoort, maar door slechts enkele gezinnen wordt bewoond, eens te gaan verkennen.

Langs het Zuiderstrand waren zij met den wind in den rug een heel eind gefietst, tot ze na eenige uren door het opkomende water vast raakten. Van het gevaar, dat ons daarbij bedreigde, was ik mij — zoo vertelde de pastoor — eerst niet bewust, doch toen het water al hooger en hooger kwam, begrepen wij, dat wij hier, geheel van de bewoonde wereld afgeisolen, in hachelijke positie waren geraakt.

We hebben in de verle nog ijskenen gegraven om hulp, maar deze zijn waarschijnlijk niet begrepen of opgemerkt.

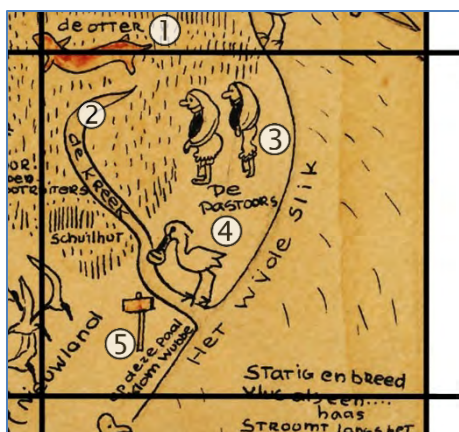
Door een vloed gedwongen gingen wij de eendeweze rivier in om daardoorheen een uitweg te zoeken, maar dit poging bleef bij.

De avond overviel ons in deze afgeisolede eenzaamheid en het werd ons duidelijk, dat er op dezen dag zeker aan een terugkomen niet te denken.

Over onze nacht in deze moeilijke positie doorgetracht, wilde de pastoor zich niet uitlaten, maar ieder kan zich levendig indenken, welke een „noche obscure“ dit voor beiden is geweest. Ze waren verdwaald en de vloed overviel hen, of zij in dat land nog wel ooit weer zouden worden teruggevonden.

Toen de dag aanbrak hebben zij getracht een uitweg te vinden. Gelukkig zijn ze daarin geslaagd.

[Afb. 50] De avonturen van de pastoors in de dagbladen. Links nog vermist op 2 september 1931 in 'Het Vaderland' en rechts op 3 september 1931 weer gevonden in 'Het Leeuwarder Nieuwsblad'.

D3

1. < *De otter* > Voor zover bekend zijn er geen waarnemingen van otters op De Beer. Mogelijk is het ontleend aan 'Het Vogeleiland' waar een vermoeden over het voorkomen van de otter wordt uitgesproken: 'Opeens een reeks van borrelende en gorgelende geluiden, zwaar zuchten en blazen, schrapend kuchen, zóó benauwd dat het akelig is om aan te hooren. We kunnen met geen mogelijkheid uitmaken wat dit te beteekenen heeft, het maakt onweerstaanbaar de indruk, de lezer vergeve mij de weinig aantrekkelijke vergelijking, alsof er een varken bezig is in de weeken modder te smoren. Wat intusschen niet heel

waarschijnlijk is. Later heeft iemand, ik weet niet meer wie, ons verteld dat misschien een vischotter de voortbrenger van die lugubere klanken kon zijn, we zullen goed naar hem uitzien!'¹²⁴ Brouwer schreef over otters bij de eendenkooi, dus net buiten De Beer, oostelijk van de Vogelplaat/het Rietmoeras: 'Waarschijnlijk hebben er niet zoo heel lang geleden nog gehuist in de omgeving van de eendenkooi op Rozenburg (W. K. Steffen in litteris 1939), hetgeen thans niet meer het geval is.'¹²⁵

2. < *De Kreek* > Afwatering van het Rietmoeras. Op de topografische kaart van 1859 was dit De Muij, de allereerste kreek in het Rietmoeras. Zie ook afbeelding 48.

3. < *De pastoors* > Strijbos: 'Twee pastoors waren via het strand naar Brielse Maas gelopen en dachten zo in Brielle te kunnen komen, 's Middags werden ze in het moeras verrast door opkomend water en hebben de nacht daar toen doorgebracht.' Dit voorval betreft de twee geestelijken die naar De Beer waren gegaan en eerst als verdronken werden beschouwd. Het merkwaardige voorval was even landelijk nieuws getuige de publicaties in onder andere 'Het Vaderland' en 'Het Leeuwarder Nieuwsblad'.

4. ★ *Vogel* ★ Een lepelaar. Zie ook bij D2/6.

5. < *Op deze paal klom Wubbe* > Wubbe slaat mogelijk op Jan Ebbinge Wubben, maar de context is onbekend.¹²⁶

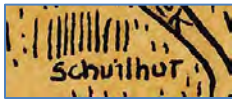
¹²⁴ Van Beusekom et al. 1930, p. 153.

¹²⁵ Brouwer 1940, p. 55. Voor de ligging van de eendenkooi zie de afbeeldingen 6 en (in detail) 46.

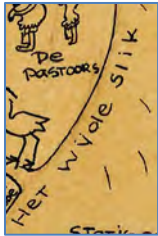
¹²⁶ Kooijmans noemt in zijn artikel uit 1984 expliciet Jan Ebbinge Wubben; zie Kooymans 1984 p. 160.

D3 (vervolg)

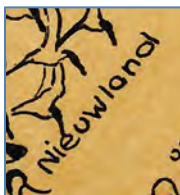
6.

7.

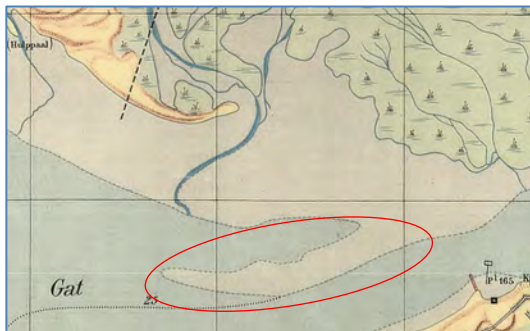
8.

[Afb. 51] De auteurs van 'Het Vogeleiland' bouwden hun schuilhutten uit materialen die ze ter plekke vonden. Foto Niko Tinbergen.¹²⁷

[Afb. 52] Bij de slikken van de Brielsche Maas. Foto Niko Tinbergen.¹²⁸

[Afb. 53] In de ellips het Nieuwland in de Brielsche Maas. Daarboven de afwatering van de Kreek.

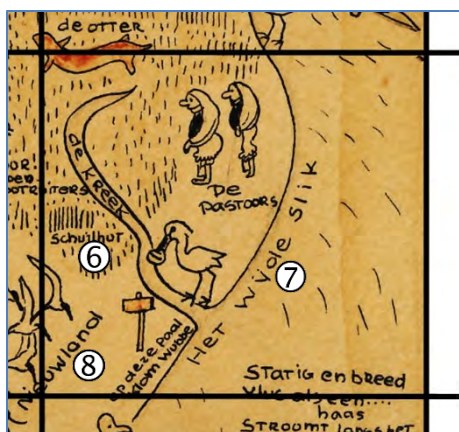

[Afb. 54] Foto van Frans Kooijmans getiteld 'Het Nieuwland' in het artikel van Tijmstra uit 1927 over De Beer.¹²⁹

¹²⁷ Van Beusekom et al. 1930, tegenover p. 160.

¹²⁸ Van Beusekom et al. 1930, tegenover p. 205.

¹²⁹ Tijmstra 1927, p. 315.

D3 (vervolg)

6. < *Schuilhut* > Schuilhutten werden gebruikt om vogels van dichtbij te observeren, fotograferen en filmen. Ze werden door de auteurs van 'Het Vogeleiland' gemaakt van materiaal dat in de omgeving werd gevonden: 'Rietmatten, manden, kisten, stokken, te kust en te keur liggen ze hier verspreid.'¹³⁰ Kooijmans schreef er late over: 'Op deze plaats aan de rand van de kolonie werd soms een schuilhut gemaakt van oude, opengesneden manden en ander angespoeld materiaal. We konden dan van nabij foto's maken en gedragingen aanschouwen.'¹³¹

7. < *Het Wijd Slik* > De slikkige oevers aan de zuidkant bij de Brielsche Maas. Dit was van oudsher de plek waar de lepelaars konden worden gevonden. Uit 'Het Vogeleiland': 'En aan de Oostelijkste punt, daar staan ze, de lepelaars, het eigenlijke doel van onze tocht. Zestig tellen we er, zestig groote witte vogels; prachtig blinken hun lijven in de felle zon.'¹³²

8. < *Nieuwland* > Het betreft een uitbouwende strandhaak in de Brielsche Maas. Hier konden de kluten worden aangetroffen. Tijnstra gebruikte de naam als eerste in 1928: 'En: 'Het geheele strand, voor zoover 't bij normaal hoog water droog blijft, is met nesten bezet, soms tot op een halven meter van de hoog-waterlijn. Ook het geïsoleerde „t Nieuwland" is in beslag genomen.'¹³³ Tinbergen en Rutten maakten gebruik van de naam in 1929.¹³⁴ Tinbergen gebruikt de naam Nieuwland zelfs als synoniem voor de Schelpenplaat, ook wel de Klutenbank genaamd: 'Op de 25ste Oktober 's middags lagen we op Nieuwland, de grote Schelpenplaat aan de Brielse Maas, waar 's Zomers de kluten broeden, maar die nu verlaten was.' Uit 'Het Vogeleiland': 'Ginds ligt hun woonplaats, een zandplaat langs de Brielsche Maas. Nieuwland heet dat daar tegenwoordig.' Met 'hun' wordt verwezen naar de kluten. En later: '[...] we gaan op weg naar den beroemden zandplaat aan den Brielschen Maas, dien we Nieuwland genoemd hebben.' En: 'Verder gaan we, nu recht op Nieuwland af, waar in den voorzomer de kluten broeden. Fel wit blinkt de schelpenbank tegen het donkere slik en den blauwen hemel.' En: 'Een belangrijke broedkolonie op Nieuwland van zeker 300 nesten (Opgave Vogelbescherming 1929) die tengevolge van de volledige bescherming steeds vooruit gaat.'¹³⁵ De herkomst van de naam is echter duister. Oostelijk van het Nieuwland lag Het Wijd Slik, zie bij 7. op deze pagina.

¹³⁰ Van Beusekom et al. 1930, p. 131.

¹³¹ Kooijmans 1984, p. 159.

¹³² Van Beusekom et al. 1930, p. 187. In 'Het Vogeleiland' is zelfs een apart hoofdstuk aan Het Wijd Slik gewijd, zie p. 179-187.

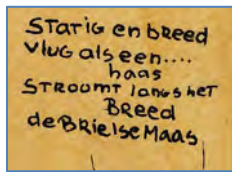
¹³³ Tijnstra 1927, p. 314.

¹³⁴ Tijnstra 1927, p. 314; Rutten 1929, p. 330.

¹³⁵ Van Beusekom et al. 1930, p. 27, 80, 187 respectievelijk 228. De naam komt ook nog voor op p. 155 en 159.

D4

1.

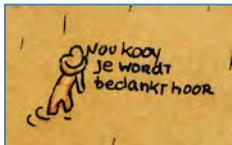
[Afb. 55] Het zuidelijke deel van De Beer met de Brielse Maas. In de rode rechthoek het onderste deel van Het Breed. Dat ligt niet bepaald aan de Brielse Maas.

2.

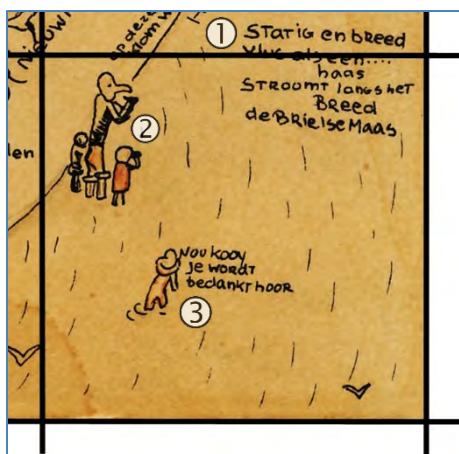

[Afb. 56] Van links naar rechts: Pop Tijmstra, Gerard Tijmstra en Martien Rutten. Ze bevinden zich aan de zuidkant van De Beer bij de slikken van de Brielse Maas. Het onderschrift bij deze foto luidt: 'Door de prismakijkers halen we de lepelaars vlakbij.' Blijkbaar staan de drie hier aan de westelijke oever van de Kreek. Foto Niko Tinbergen.¹³⁶

3.

¹³⁶ Van Beusekom et al. 1930, tegenover p. 196.

D4

1. = *Statig en breed - vlug als een haas - stroomt langs het Breed - de Brielse Maas* = Dat de Brielse Maas – toen nog officieel Brielsche Maas – langs Het Breed zou stromen, moeten we maar als een dichterlijke vrijheid beschouwen. De Brielsche Maas stroomde langs het Rietmoeras of Vogelplaat en langs de zuidkant van het strand alvorens in de Noordzee uit te monden.

2. ★ *Gezelschap van drie personen* ★ Dit is onmiskenbaar voor wie het boek 'Het Vogeiland' kent. Het is een getekende weergave van de foto tegenover pagina 196. Kooijmans: 'De drie personen die bij Het Wijde Slik staan te kijken, zijn waarschijnlijk Tijmstra, Pop Tijmstra en Martien Rutten.'¹³⁷

3. = *Nou Kooy je wordt bedankt* > Kooijmans: 'Uitspraak van Karel Waldeck, die ook eens mee ging in de vouwboot. Door aflopend water zaten ze steeds op zandbanken in de Brielse Maas. Waldeck stapte uit en ging verder lopen.'¹³⁸ Het gaat hier om Karel Waldeck jr. (1910-1989), lid van de 'Club van Haagse Trekwaarnemers' onder leiding van Tijmstra en later een verdienstelijk amateurornitholoog. De afbeelding toont, zo te zien, een door het water zwoegende Waldeck.

¹³⁷ Uit de brief van Kooijmans aan Strijbos; zie Strijbos 1978, p. 8.

¹³⁸ *Ibid.*

LITERATUUR

- Anonymus, 'Verslag van de Huishoudelijke en Wetenschappelijke Vergadering gehouden op 19 October 1929 in het Park-Hotel te Rotterdam', in: *Ardea* 18: 185-190, 1929.
- Anonymus, *Natuurmonument "De Beer" (Scheurpolder)*, Staatsboschbeheer s.l.
- Beekman, F. & Renaud, W., 'Jan Joost ter Pelkwijk maakte in 1940 een unieke vogelgids voor Suriname', in: *Het Vogeljaar* 62(3), 143-151, 2014.
- Beusekom, G. van, 'De planten van den Hoek van Holland', in: *De Levende Natuur* 32(9): 273-284, 1928.
- Beusekom, G. van, Kooijmans, F.P.J., Rutten, M.G. & Tinbergen, N., *Het Vogeleiland*, Schoonderbeek Laren, s.a.¹³⁹
- Brouwer, G.A., 'De uitroeiing van den vischotter (*Lutra lutra* L.) in Nederland aanstaande. III. Voorkomen in Nederland', in: *De Levende Natuur* 45(2-3): 50-57, 1940.
- Buijsman, E., *Een eersteklas landschap. De teloorgang van natuurmonument De Beer*, Matrijs Utrecht, 2007.
- Buijsman, E., *Over Jan Joost ter Pelkwijk*, Mededelingenreeks Natuurmonument De Beer nr. 2, Houten, 2012.
- Graaf, A. de, 'Nieuwe bijdrage tot de kennis van bodem, plantengroei en vogelbevolking van De Beer (Hoek van Holland)', in: *De Levende Natuur* 38(10): 304-312, 1934.
- Houten, P.W. van, 'Ornithologische, waarnemingen op het eiland Rozenburg, loopende van 17 October 1916-12 April 1917', in: *Ardea* 7, 115-120, 1918.
- Kooymans, F., 'Een tweetal merkwaardige vogelphotografische resultaten', in: *Orgaan der Club van Nederlandsche Vogelkundigen* 5, 105-109, 1932.
- Kooymans, F., 'Zo, hebben jullie je verslapen ...', in: *Vogels* 23, 158-161, 1984.¹⁴⁰
- Oordt, G.J. van, 'Waarnemingen van Eendachtigen te Hoek van Holland', in: *Ardea* 2: 143-148, 1913.
- Ouweneel, G.J., *Een Haagse vogelaar. Het leven van Frans P.J. Kooijmans*, Liverse Dordrecht, 2016.
- Pelkwijk, J.J. ter, *Deze mooie wereld. Opstellen en tekeningen*, Ploegsma Amsterdam, 1948.
- Reus, J.G. de, 'Te veel belangstelling', in: *De Levende Natuur* 33(7): 219, 1928.
- Rutten, M., 'Wat we zagen', in: *De Levende Natuur* 33(10): 327-330, 1928.
- Schaick, J. van, 'Achter de schermen (II: slot)', in: *De Wandelaar* 4(10): 380-386.
- Schlegel, H., *Natuurlijk historie van Nederland. De dieren van Nederland, gewervelde dieren*, Kruseman Haarlem, 1860.
- Strijbos, J.P., 'Op "De Beer"', in: *Waar de stilte spreekt*, Amsterdam 1925.
- Strijbos, J.P., 'Het vogeleiland "De Beer" exit', in: *De Levende Natuur* 81 (1/2): 1-8, 1978.
- Thijssse, J.P., 'Verslag der excursie, op 4 Juni 1905 naar den Hoek van Holland gehouden', in: *Verslagen en Mededelingen van de Nederlandsche Ornithologische Vereniging* 2, 6-7, 1905.
- Thijssse, J.P., *Onze groote rivieren*, Zaandam, 1938
- Tijmstra, G., 'De betekenis van "De Beer" voor onze (en vreemde) vogels', in: *De Levende Natuur* 32(10): 306-318, 1927.
- Tinbergen, N., 'De duinen van Hoek van Holland', in: *De Levende Natuur* 32(8): 226-230, 1927.
- Tinbergen, N., 'Een slechtvalkenavontuur', in: *De Levende Natuur* 34(1): 46-47, 1928.
- Tinbergen, N., 'Uit het dagboek van De Beer (Hoek van Holland)', in: *De Levende Natuur* 35(4): 125-134, 1930.
- Voous, K.H., *In de ban van vogels*, Scheffers Utrecht, 1995.
- Wigman, A.B., 'Verslag van de excursie der Nederl. Ornith. Vereeniging naar Hoek van Holland op Zondag 6 Juni 1915', in: *Ardea* 4: 91-98, 1915.

¹³⁹ Het boek vermeldt geen jaar van uitgave, maar er zijn argumenten, zoals data van boekbesprekingen, om het te dateren op 1930.

¹⁴⁰ Kooymans = Kooijmans; zie ook p. 5, voetnoot 1.

PERSONENREGISTER

- Allee, W.C. 3
Bakelaar, Maarten 26, 38
Beekman, Frans 1, 4, 7
Benthem, Roelof Jan 5, 8, 15
Benthem, Wim 8
Bernhard, prins 25
Beusekom, Gerrit van 1, 4, 8, 10, 12, 13, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 34, 36, 37, 41, 43, 45, 46, 47, 48
Bevaart, Arie 52
Bouma, Jan 19
Buijsman, Ed 1, 5, 7, 8
Degeling, Marijke 52
Ebbinge Wubbe, Jan 21, 45
Gorter-Ter Pelkwijk, Lies 3
Graaf, A. de 21, 38
Haak(s)man, opzichter 27, 29
Hendrik, prins 25, 27
Houten, P.W. van 41
Jager, Simon de 29
Jong, Jan de 12
Kloet,¹⁴¹ Wim van der 25
Koelewijn, Daan 26, 27
Kooijmans, Frans *passim*
Kooijmans, Roald 1, 4, 5, 12, 14, 15, 17, 23, 28
Korres,¹⁴² 39
Korres, Arie 24, 25
Korres, Gerda 24, 25
Korres, Willem (I) 24
Korres, Willem (II) 25
Korris 25, 52
Nice, Margaret Morse 3
Oordt, Gregorius Johannes 13
Palthe, G.J. 20
Pelkwijk, Gerhard Abraham Willem ter 5
Pelkwijk, Jan Joost ter *passim*
Penard, A.P. 3, 4
Penard, F.P. 3, 4
Pleuns, 23
Pols, Theo 38, 39
Pols, Willem 38
Reus, Jan de 15
Rutten, Lies 21
Rutten, Marti(e)n 4, 15, 20, 29, 47, 48, 59
Schaick, Jan van 26, 28, 33
Sijn, Dick van 21
Slis, veerman 17, 25
Steffen, K. 49
Strijbos, Jan Pieter *passim*
Thijssse, Jac. P. 3, 4, 8, 21, 34, 37, 41
Tijmstra, Gerard 8, 10, 12, 13, 15, 19, 21, 24, 25, 28, 33, 34, 35, 41, 42, 46, 47, 48
Tijmstra, Pop 48, 49
Tinbergen, Luuk 3, 4, 5
Tinbergen, Lies¹⁴³ 5
Tinbergen, Niko 3, 4, 5, 14, 18, 20, 21, 28, 32, 33, 46, 47, 48
Vetter 29
Vlek, Ruud 1, 8, 15, 20, 23, 35, 37, 39, 52
Vlot 25, 52
Voerman jr., Jan 34
Waldeck jr., Karel 43, 49
Wigman, A. 13
Wit, Rein de 4, 5, 21
Zietse, Jacques 28

DANKBETUIGING

Onze dank gaat uit naar Ruud Vlek die een conceptversie van deze publicatie uitvoerig becommentarieerde. Gerda en Willem Korres en Marijke Degeling verschaften duidelijkheid over de persoon van ‘Korris’. Arie Bevaart leverde nuttige, aanvullende informatie over de Scheurpolder in relatie tot ‘Korris en Vlot’.

¹⁴¹ Voorheen Van der Kloet.

¹⁴² Op de kaart verkeerd aangeduid met Korris.

¹⁴³ Geboren Rutten.

